

УКРАЇНА-2014: НОВІ ПЕРСПЕКТИВИ І НОВІ ЗАГРОЗИ

(аналітичні оцінки)

Підсумки та уроки-2013

Перспективи-2014

- Громадська думка:
- *підсумки-2013*
 - *цілісність країни*
 - *перспективи нової влади*

З М І С Т

I. ПІДСУМКИ ТА УРОКИ-2013.....	3
ВНУТРІШНЯ І ПРАВОВА ПОЛІТИКА	3
ЕКОНОМІКА.....	5
ЕНЕРГЕТИКА	6
СОЦІАЛЬНА СФЕРА.....	6
ГУМАНІТАРНА СФЕРА.....	7
НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА І ОБОРОНА	8
ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА	9
II. ПЕРСПЕКТИВИ-2014.....	10
ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА.....	10
ЕКОНОМІКА.....	14
ЕНЕРГЕТИКА	16
СОЦІАЛЬНА СФЕРА.....	16
ГУМАНІТАРНА СФЕРА.....	17
НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА І ОБОРОНА	18
ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА	19
ГРОМАДСЬКА ДУМКА*.....	20
ПРО ПІДСУМКИ 2013 РОКУ.....	20
ПРО ЦІЛІСНІСТЬ КРАЇНИ.....	27
ПРО ПЕРСПЕКТИВИ НОВОЇ ВЛАДИ	30

Над виданням працювали:

Автори – Ю.Якименко (керівник проекту), А.Биченко, В.Замятін, М.Мельник, О.Мельник, М.Міщенко, В.Мусіяка, В.Омельченко, М.Пашков, В.Сіденко, Д.Соколова, М.Сунгуровський, Л.Шангіна, В.Юрчишин

Редактори – Л.Шангіна (шеф-редактор), В.Клименко (редактор англомовної версії), А.Стецьків та А.Чернова (редактори україномовної версії)

Дизайн і верстка – О.Шаптала

* У цьому виданні наведені результати (узагальнені в таблицях і діаграмах) опитувань, що проводилися соціологічною службою Центру Разумкова з квітня 2004р. по березень 2014р.

Останнє за часом дослідження проведене Центром Разумкова та соціологічною групою “Рейтинг” з 28 березня по 2 квітня 2014р. в усіх регіонах України (за винятком Криму) та Києві. Опитано 3 011 респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки не перевищує 1,9%.

Основний масив даних наведено за результатами соціологічного опитування, проведеного Центром Разумкова 20-24 грудня 2013р. Опитано 2 010 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%.

Крім останнього за часом опитування застосовано наступний регіональний поділ: **Захід** – Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області; **Центр** – Київ, Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області; **Південь** – АР Крим, Миколаївська, Одеська, Херсонська області; **Схід** – Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Харківська області.

Більш докладно з результатами всіх досліджень, проведених соціологічною службою Центру Разумкова, можна ознайомитися на сайті <http://www.razumkov.org.ua>.

I. ПІДСУМКИ ТА УРОКИ-2013

Для багатьох громадян України 2013 рік пов'язувався з підписанням Угоди про асоціацію з ЄС, а відтак – з можливістю поступових позитивних змін у їх повсякденному житті навіть за умов збереження діючої на той час влади.

Публічні декларації влади про наміри підписання Угоди на Вільнюському саміті 28 листопада 2013р. зумовили зростання суспільних очікувань від євроінтеграції України. Тому офіційна відмова Уряду М.Азарова від підготовки до підписання Угоди, проголошена 21 листопада 2013р., спричинили відчуття зради та безвиході у проєвропейськи налаштованої частини суспільства, насамперед – молоді, яка вийшла на мирну акцію протесту.

Демонстративне, невиправдано жорстоке придушення владою цієї акції в ніч на 30 листопада викликало миттєву й масштабну реакцію громадян, яка втілилась у суспільний феномен Євромайдану. Розпочавшись у Києві, акції протесту набули масового характеру і впродовж грудня 2013р. - січня 2014р. охопили більшість регіонів України, призвівши в кінцевому підсумку до падіння режиму В.Януковича, яке сталося 22 лютого 2014р. із втечею Президента та багатьох осіб (у т.ч. посадових) з його найближчого оточення за межі країни.

Таким чином, Євромайдан став фактично головною подією 2013р. і завершив процеси, що відбувалися в Україні з часу вступу В.Януковича на пост Президента і створення Партією регіонів і її союзниками більшості в українському Парламенті.

Ці процеси докладно аналізувалися експертами Центру Разумкова та багатьох вітчизняних і міжнародних незалежних дослідницьких структур. Однак, є сенс навести стисло характеристику дій владної команди В.Януковича у 2013р., які стали безпосередніми причинами й каталізатором подій, що кардинально змінили внутрішню ситуацію в Україні, її міжнародне становище та загалом ситуацію у світі.

ВНУТРІШНЯ І ПРАВОВА ПОЛІТИКА

Як і прогнозували експерти Центру Разумкова, головним завданням влади на початку 2013р. було формування оновленої (після парламентських виборів 2012р.) владної вертикалі та її стабілізація.

Дії команди В.Януковича з виконання цього завдання дають підстави стверджувати, що її зусилля були спрямовані на **максимальну централізацію влади, отримання повного контролю над судовою гілкою влади, місцевими органами влади та зосередження всіх владних повноважень у руках однієї людини – Президента.**

Про це виразно свідчать, зокрема, здійснені у 2013р. кадрові призначення, головними критеріями яких були особиста лояльність до Президента та представництво груп впливу у президентському оточенні. За цією ж логікою

відбувалися зміни в інших центральних органах виконавчої влади та місцевих адміністраціях¹. Переважно на керівні посади в органах державної влади призначалися вихідці з донецького регіону чи пов'язані з ними особи. Особливо характерним це було для правоохоронних органів. Так, на початку року Президент змінив голову СБУ – цю посаду обійняв О.Якименко, значна частина службової кар'єри якого пройшла у Донецькій області. Загалом, якщо проаналізувати кадрові призначення у трьох силових структурах (МВС, СБУ, ГПУ) за 2013 р., ключову роль в яких відіграє Президент України, то очевидним є призначення на керівні посади в центральному апараті цих структур і керівництві їх регіональних підрозділів вихідців з Донецької і, меншою мірою, Луганської областей, непропорційне, порівняно з вихідцями з інших регіонів України.

Стосовно суду – як і прогнозували експерти Центру Разумкова, вичерпавши можливості “звичайних” законів для здійснення “судової реформи”, влада вдалася до спроб посилити політичний контроль над судами за допомогою змін до Конституції. У жовтні 2013р. Верховна Рада попередньо схвалила президентський проект Закону “Про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів”, спрямований на посилення залежності судової влади від Президента². Повну підпорядкованість президентській владі засвідчила діяльність Конституційної Асамблеї (що призвело до виходу

Кадрові призначення у 2013р. до основних силових структур

	МВС		ГПУ		СБУ	
	ЦА*	РП*	ЦА*	РП*	ЦА*	РП*
Загальне число новопризначених	5	9	3	13	3	16
У т.ч. вихідці з Донбасу	5	8	2	13	3	4
% вихідців з Донбасу	100	89	67	100	100	25

* ЦА – Центральний апарат; РП – Регіональні підрозділи.

¹ Наприкінці 2012р. Президент затвердив новий склад Кабінету Міністрів (за винятком міністрів культури та промислової політики). У лютому 2013р. на ці посади були призначені, відповідно, Л.Новохатько та М.Короленко. В лютому Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України розділене на Міністерство освіти і науки та Міністерство молоді та спорту. Д.Табачник зберіг свою посаду міністра МОН, а міністром молоді та спорту був призначений Р.Сафіюллін. У липні 2013р. міністром юстиції замість В.Лавриновича була призначена О.Лукаш. На обласному рівні були замінені голови Івано-Франківської, Кіровоградської, Львівської, Одеської і Сумської ОДА.

² Докладно див.: Судова реформа в Україні: поточні підсумки, перспективи і ризики конституційного етапу. Аналітична доповідь Центру Разумкова. – Національна безпека і оборона, №2-3, 2013, с.2-61.

з Асамблеї частини її членів³). Продовжувалася практика вибіркового правосуддя, яка застосовувалася до опозиційно налаштованих осіб. Так, попри зусилля в т.ч. міжнародної спільноти не була звільнена з ув'язнення Ю.Тимошенко. Навпаки, Генеральна прокуратура продовжувала розслідування нових кримінальних справ, порушених проти лідера БЮТ, використовуючи матеріали для її дискредитації⁴.

Одночасно влада намагалася запобігти посиленню парламентської опозиції, використовуючи при цьому не лише стимулювання внутрішніх суперечностей в опозиційному середовищі, але й судові органи⁵ та виборчі технології⁶. Відносини більшості і опозиції мали переважно неконструктивний, часто конфронтаційний характер, а після згаданого вище придушення студентської акції та подальшого загострення ситуації, Верховна Рада втратила роль майданчика для пошуку політичного компромісу.

Відбувався наступ на свободу мирних зібрань, свободу слова і ЗМІ. Крім поширених раніше засобів обмеження права громадян на мирні зібрання⁷, влада започаткувала широке використання для протидії протестувальникам організовані кримінальні угруповання та пов'язані з ними структури (зокрема, "спортивні клуби"). Представники цих угруповань здійснювали акти фізичного насильства проти учасників мітингів, громадських активістів, представників ЗМІ, провокації (провокування бійок, пошкодження майна та ін.), відповідальність за які потім покладалася на організаторів акцій протесту⁸. Найбільшого поширення ця практика набула під час подій на Євромайдані.

Водночас, попри тиск влади, вплив громадських організацій і рухів на суспільно-політичні процеси значно зріс. Головним чинником активізації інститутів громадянського суспільства став процес підготовки України до підписання Угоди про асоціацію з ЄС. З іншого боку, разом з проєвропейськими організаціями, активізувались і структури, зорієнтовані на Росію та євразійський зовнішньополітичний вектор.

За даними Інституту масової інформації (ІМІ), у 2013р. був зафіксований 101 випадок фізичного насильства щодо журналістів (у 2012р. – 65 випадків). 48 таких випадків сталися у грудні, під час висвітлення журналістами подій на Майдані в Києві (щонайменше в 11 з них потерпілими були представники іноземних ЗМІ). 64 журналісти постраждали від рук працівників міліції (у 2012р. – вісім). Найбільш резонансний випадок стався вночі 25 грудня, коли невідомі завдали серйозних ушкоджень відомій журналістці Т.Чорноволю.

ІМІ відзначив 129 випадків перешкоджання журналістській діяльності, 63 випадки цензури, 46 випадків економічного та політичного тиску.

Упродовж року відбувалася монополізація інформаційного простору України наблизеними до влади структурами. Так, значний резонанс викликало повідомлення про продаж одного з найбільших у країні медіа-холдингів *UMH Group*, а також зміна власників медіахолдингу "Еволюшен Медіа", до яких, за інформацією ЗМІ, була причетна група компаній ВЕТЕК (С.Курченко). 1 лютого 2013р. відбулась офіційна зміна власників телевізійного каналу "Інтер": новими власниками стали структури, підконтрольні бізнесмену Д.Фірташу та С.Львовчкіну, який на той час обіймав посаду глави Адміністрації Президента України. В листопаді 2013р. розпочалося мовлення телевізійного каналу "112", який пов'язується з тодішнім міністром внутрішніх справ В.Захарченком⁹.

Під час акцій протесту, спричинених відмовою влади від підписання Угоди про асоціацію, виникло кілька нових громадських ініціатив та організацій (ВГО "Майдан", "Автомайдан", "Самооборона Майдану" та ін.), відбулася консолідація і певних досить радикальних структур (зокрема, "Правого сектору", який на цей час перетворено на політичну партію).

Своєю чергою, відбувалася інституціоналізація рухів на підтримку режиму В.Януковича та інтеграції України в євразійський простір¹⁰. Активізація громадських структур з протилежними орієнтаціями стала серйозним чинником загострення проблеми міжрегіональних відмінностей, яка наразі набула рис сепаратизму.

³ Див.: Заява про вихід зі складу Конституційної Асамблеї. – Сайт Центру Разумкова, http://www.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=1087.

⁴ Див.: "Юрист: інформація про суд у Швейцарії проти Тимошенко – піар і спекуляції". – Українська правда, 4 листопада 2013р., <http://www.pravda.com.ua>.

⁵ За судовими рішеннями протягом року з політичних мотивів були позбавлені мандатів кілька народних депутатів, зокрема С.Власенко (захисник Ю.Тимошенко).

⁶ 15 грудня 2013р. пройшли повторні вибори народних депутатів України в п'яти одномандатних округах, де ЦВК не змогла встановити їх результати (№№94, 132, 194, 197, 223). Однак, лише в одному з округів (№197) переміг опозиційний кандидат. На виборах застосовувалися технології впливу на результати, які не були формальними порушеннями законодавства (наприклад, відбулася "легалізація" підкупу виборів через їх працювання в якості агітаторів). До питань, пов'язаних із проведенням виборів, слід відзначити й зміну керівника ЦВК: відносно політично незаангажованого В.Шаповала замінив представник Партії регіонів М.Охендовський.

⁷ Див.: Європейська інтеграція України: внутрішні чинники і зовнішні впливи. Аналітична доповідь Центру Разумкова. – Національна безпека і оборона, № 4-5, 2013, с.21-22.

⁸ Найбільш резонансним прикладом такого характеру стали події 18 травня в Києві, коли представники одного з угруповань напали на журналістів і завдали їм тілесних ушкоджень. Завдяки значному суспільному резонансу, в т.ч. і міжнародному, безпосереднього виконавця В.Тітушка було затримано іта засуджено. Назва "тітушки" увійшла в публічний обіг для позначення відповідних угруповань та їх членів.

⁹ Джерела наведених даних: Барометр свободи слова 2013. – Сайт ІМІ, <http://imi.org.ua/barametr>; Власец ВЕТЕК Курченко покупає крупний російсько-український медіахолдинг *UMH group*, <http://interfax.com.ua/news/economic/158041.html>; Міноритарієм *Inter Media Group* стане глава Адміністрації Президента Львовчкін, <http://ua.interfax.com.ua/news/general/139568.html>; Лабіринт Захарченка. – Сайт "Наші Гроші", <http://nashigroschi.org/2014/01/27/labirint-zaharchenka/>.

¹⁰ Так, на початку 2014р. в Харкові створена організація "Оплот", а згодом – об'єднання "Український фронт", які ставили завданням протидію "Майдану", а на цей час є відомими суб'єктами сепаратистського руху.

ЕКОНОМІКА

Для економіки України 2013р. увійде в історію як рік нездійснених очікувань і втрачених можливостей, з огляду на відмову від підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Цей крок зумовив **найважливішу системну втрату** України на шляху здійснення глибоких інституційних перетворень, необхідних для цивілізованого входження в європейські і світові ринки, посилення конкурентоспроможності, створення сприятливого ділового та інвестиційного клімату для інноваційного розвитку країни.

“Московські домовленості” між Україною і РФ від 17 грудня 2013р. дозволяли на **короткий термін** вирішити найбільш гострі проблеми, пов’язані із закриттям для України російських ринків, дискримінаційними цінами на російські енергоносії, бюджетним дисбалансом і браком коштів для обслуговування зовнішніх боргів. Однак, у стратегічному вимірі вони **не могли розглядатись як такі, що відповідають національним інтересам** України.

Системні недоліки економічної політики влади зумовили низькі економічні результати 2013р., спричинили **поглиблення стагнаційних процесів**. Зростання реального ВВП, за інформацією Уряду, становило 0%. Обсяг номінального ВВП, на основі якого формується бюджет країни, виявився більш, ніж на 100 млрд. грн. нижчим, ніж очікував Уряд¹¹.

Попри деклароване владою економічне відновлення, відбувалось **істотне падіння виробництва** в усіх секторах¹², за винятком аграрного (на 13,7%, насамперед, за рахунок сприятливих погодних умов і доброї врожаю); зростання спостерігалось в роздрібній торгівлі – на 9,5%, переважно за рахунок високого рівня споживчого імпорту. Помітно погіршилися фінансові результати діяльності підприємств: за результатами перших трьох кварталів їх прибуток знизився до 22,8 млрд. грн., що у 2,5 рази менше, ніж у 2012р.¹³

За відсутності структурних реформ **погіршився діловий та інвестиційний клімат**. Частка інвестицій у структурі ВВП впала до 16%, що значно скоротило потенціал економічного відновлення. Вкрай незадовільною була структура фінансування капітальних інвестицій: майже дві третини (61,2%) становили власні кошти підприємств, а кредити банків – лише 15,7%. Це суттєво зменшувало обігові кошти підприємств, ускладнюючи поточну економічну діяльність, обмежувало можливості як виконання великомасштабних довгострокових інвестиційних та інноваційних проектів, так і посилення конкурентоспроможності загалом.

Погіршення економічної динаміки, високі боргові виплати спричинили подальше **погіршення стану державних фінансів**. Дефіцит держбюджету склав 55 млрд. грн., що на 22% перевищує

Про окремі наслідки “московських домовленостей”

1. Обіцянки Росії надати українській стороні \$15 млрд. шляхом купівлі українських євробондів створювали **надзвичайно високі ризики** для України.

Концентрація значного обсягу євробондів у руках одного кредитора робить країну **суттєво фінансово залежною** від нього. Утримувач таких облігацій **може вимагати дострокової** (в будь-який час) виплати, що вкрай складно для країни зі слабкою фінансовою позицією (низьким кредитним рейтингом). Це лише **підвищує ризики дефолту**, адже може спонукати й інших інвесторів до вимог дострокового погашення належних їм зобов’язань.

Позиція Росії як безальтернативного кредитора України **суттєво полегшувала реалізацію її політичних та економічних вимог** до України. У випадку “невдоволення” політикою України, **Росія могла вимагати вагомої компенсації** – або через **спрощений доступ** російських корпорацій до **приватизації українських об’єктів**, або через безпосереднє **входження у власність** (чи принаймні управління) її привабливими підприємствами (застосування механізму **конвертації боргів у власність**). У результаті, Україна могла **втратити найвагоміші стратегічні активи**, зокрема такі як Турбоатом, Південмаш, Мотор Січ, газотранспортна система, Одеський припортовий завод, морські порти тощо.

2. Повна геополітична переорієнтація України наприкінці 2013р. і її зростаюча підпорядкованість Росії передбачала **заморожування співпраці України з міжнародними фінансовими інститутами**, насамперед МВФ. Це фактично **означало міжнародну фінансову ізоляцію України**, адже відсутність співпраці з МВФ мала наслідком ситуацію, за якої проекти Світового банку, МФК, ЄС, великих приватних інвесторів не могли належно фінансуватися.

Відмова від співпраці з МВФ означала також фактичну **відмову від необхідних для країни структурних реформ**, насамперед, у сфері державних фінансів. А перехід на т.зв. “дешевий” газ означав би **відмову від модернізації та реструктуризації промисловості на основі підвищення енергоефективності**, що призвело б до подальшого погіршення конкурентоспроможності української економіки, її повного замикання в межах слабких ринків СНД.

показник 2012р. Із урахуванням всіх зобов’язань Уряду¹⁴, дефіцит державних фінансів 2013р. оцінювався в 75-80 млрд. грн. (5,5% ВВП).

Основним внутрішнім джерелом фінансування дефіциту стали облігації внутрішньої державної позики (ОВДП), яких було розміщено обсягом понад 109 млрд. грн.¹⁵ Досить висока доходність розміщених облігацій (13-14%) вказує на значні ризики в їх обслуговуванні найближчими двома роками. Натомість таке важливе джерело, як приватизація, не було використано – надходження від неї не перевищили 10% планових показників.

На високому рівні залишався зовнішньоторговельний дефіцит. За слабких структурних змін не вдалося розширити експорт, насамперед, до ринків ЄС. А обмежувальні торговельні заходи Росії стали за таких умов надзвичайно

¹¹ За урядовими планами на 2013р., за зростання реального ВВП на 3,4% номінальний ВВП мав скласти 1,58 трлн. грн., проте, за підрахунками, він становив лише 1,45 трлн. грн.

¹² Падіння складало: у промисловості – 4,7% (в т.ч. хімічній – 17,5%, в машинобудуванні – 13,8%); будівництві – 14,5%, вантажообороті – 3,9%.

¹³ При цьому, знизився прибуток прибуткових підприємств і суттєво зросли збитки збиткових (частка яких у загальній кількості перевищила 40%).

¹⁴ Включно з фінансовими потребами державних монополістів, насамперед, НАК “Нафтогаз України” та Пенсійного фонду.

¹⁵ При цьому погашено облігацій попередніх років на суму 64 млрд. грн.

болісними та зумовили значні втрати експорту. Як наслідок, негативне сальдо рахунку поточних операцій досягло \$16,1 млрд. (на 12% більше, ніж у 2012р.).

Помітно погіршилась ситуація з впливом прямих іноземних інвестицій (ПІІ). У 2013р. іноземні інвестори вклали в Україну \$5,7 млрд. акціонерного капіталу, а вивели з країни – \$2,8 млрд. Отже, чистий приплив ПІІ склав близько \$2,9 млрд., що є вдвічі меншим, ніж у 2012р. (\$6 млрд.).

Фінансування значного зовнішньоторговельного дефіциту та зовнішніх боргових виплат вимагало **нарощування зовнішніх запозичень**: на кінець року сукупний зовнішній борг досяг \$142,5 млрд. (близько 80% ВВП). При цьому короткостроковий (за термінами погашення) борг склав \$69 млрд., що більше ніж утричі перевищує **обсяг валютних резервів країни** (\$20,1 млрд., станом на кінець року після отримання російського кредиту у \$3 млрд.).

Загальне погіршення зовнішньої боргової ситуації ускладнювалось і з огляду на значне зростання заборгованості українських підприємств російським державним банкам. Так, українські підприємства запозичили в Сбербанку Росії, ВЭБ, ВТБ, Газпромбанку близько \$30 млрд.¹⁶, що за умов тиску Росії, посилює ризики втрати найважливіших національних активів у перспективі, в разі неспроможності погашення кредитів.

На валютних ринках спостерігалися значні дисбаланси. Попит на іноземну валюту, попри застосування адміністративних важелів і спонукання населення та бізнесу до її продажу, залишався високим. Хоча НБУ, виходячи з політичних міркувань, продовжував політику підтримки гривні, існували великі сумніви в його спроможності забезпечити стабільність національної грошової одиниці. Вони підтвердилися наприкінці року під час різкого загострення внутрішньополітичної ситуації. Стрімке скорочення резервів **стимулювало девальваційні очікування, які самі по собі є потужним дестабілізуючим чинником.**

ЕНЕРГЕТИКА

До ключових подій 2013р. в енергетичній сфері України можна було б віднести підписання угод про розподіл продукції (УРП) з провідними міжнародними енергетичними компаніями, посилення співпраці з ЄС щодо поставок газу в реверсному режимі та прийняття Закону “Про засади функціонування ринку електричної енергії України”.

Реалізація проектів з газовидобутку для досягнення газової самодостатності країни потребувала залучення до 2030р. понад \$70 млрд. Укладені у 2013р. УРП з компаніями *Shell* та *Chevron* (пошук та освоєння нетрадиційних ресурсів газу), і з компаніями *ENI* та *EDF* (розробка покладів Чорноморського шельфу) стали важливими кроками у вирішенні інвестиційних проблем держави. Однак, на цей час **анексія Росією території АР Крим перекреслила перспективи реалізації угод, що стосувалися Чорноморського шельфу.**

Закон “Про засади функціонування ринку електричної енергії України” має суперечливий характер. Поряд із прогресивними положеннями з лібералізації ринку на правових засадах ЄС, Закон містить також механізми збереження перехресного субсидіювання, що можуть бути використані в інтересах окремих бізнес-груп¹⁷. А відмова Уряду від підписання Угоди про асоціацію значною мірою нівелювала попередні напрацювання з адаптації законодавства України до норм ЄС та диверсифікації поставок енергоресурсів.

Згадані вище **“Московські домовленості” від 17 грудня 2013р. містили позиції про отримання Україною тимчасової знижки на російський газ.** Їх реалізація могла мати такі негативні наслідки:

- під виглядом створення газотранспортного консорціуму Україна була б вимушена за “білоруським” сценарієм передати під російський контроль свою ГТС, включно з газосховищами;
- ВАТ “Газпром” через дочірні компанії міг би отримати інструмент з поступового встановлення монопольного контролю на газовому ринку країни;
- Україна могла б втратити можливість реалізовувати проекти з диверсифікації джерел поставок газу шляхом реверсу з ЄС та будівництва СПГ-терміналу;
- через застосування непрозорого механізму зниження ціни, з’явилися інвестиційні ризики реалізації проектів з видобутку власного газу.

У кінцевому підсумку, потрапивши під політичний вплив Москви, Україна мала б великі труднощі з отриманням коштів від міжнародних фінансових організацій для реалізації проектів у сферах енергозбереження, диверсифікації джерел постачання енергоносіїв, розвитку відновлювальних джерел енергії.

СОЦІАЛЬНА СФЕРА

У сфері оплати праці, як і раніше, утримувалася політика дешевої робочої сили, поєднана із практикою невиплат заробітної плати. Як і попередніми роками, не переглядався мінімальний споживчий кошик, мінімальна зарплата дорівнювала заниженому прожитковому мінімуму для працездатної особи. Середня зарплата на кінець року практично не відрізнялась від рівня на його початку (3 268 грн. і 3 212 грн., відповідно; різниця складає лише 56 грн., або \$7 по тодішньому курсу)¹⁸. При цьому, впродовж року значно зростали ціни на найбільш уживані продукти харчування: так, у вересні т.зв. “борщовий набір” коштував майже на 55% дорожче, ніж у вересні 2012р.¹⁹ Заборгованість з виплат зарплати, станом на 1 січня 2014р., склала 808,2 млн. грн. (лише на 9,6% менше, ніж на початок 2013р.).

У сфері соціального захисту продовжувала діяти неефективна система, неспроможна забезпечити захист тим, хто цього потребує. За визнанням В.Януковича, зробленим ще у травні 2012р., у країні діяла система, за якої 77% соціальних виплат отримували “досить забезпечені, а іноді й багаті люди”, тоді як лише 23% – спрямовувалися на допомогу

¹⁶ Зокрема, 27 грудня 2013р. Україна погасила синдигований кредит у \$750 млн., наданий у вересні 2013р. Сбербанком Росії та *VTB Capital*.

¹⁷ Фонд розподілу вартісного дисбалансу – механізм субсидіювання теплової генерації та відновлювальних джерел виробництва електроенергії за рахунок атомної промисловості та гідроелектростанцій.

¹⁸ Лише в грудні 2013р., завдяки традиційним доплатам, винагородам, бонусам тощо, середня зарплата склала 3 619 грн.

¹⁹ Дані АПК-Інформ: овочі та фрукти. – www.fruit-inform.com

незабезпечених²⁰. Однак, упродовж 2013р. для наведення порядку в системі соціальної допомоги не було зроблено нічого. Натомість упродовж року накопичувалися заборгованості з різного роду соціальних виплат: лише заборгованість з виплат лікарняних склала на кінець року 500 млн. грн.

За такого рівня оплати праці та ефективності соціальних виплат для переважної більшості громадян недосяжними залишалися можливості не лише придбати сучасне житло, користуватися якісними освітніми та медичними послугами, мати якісний відпочинок, але й – оплачувати житлово-комунальні послуги. На кінець 2013р. заборгованість з оплати цих послуг досягла 12,5 млрд. грн.

У сферах освіти та медичного обслуговування продовжувалася практика неефективного використання бюджетних коштів через корупційні схеми державних закупівель товарів і послуг. У 2013р. не було виділено жодних коштів на лікування хворих на гепатит; фінансування лікування хворих на туберкульоз і СНІД (стан епідемії) – лише 40% потреби. Не побудовано єдиний в Україні дитячий онкологічний центр “Охматдит” (мав бути введений в дію у 2012р.).

Соціальні ініціативи Президента В.Януковича залишилися нереалізованими. В серпні 2013р. з'явилось повідомлення про те, що “напруженість у бюджетній сфері зростає” і висловлювалася стурбованість тим, що невиконання плану бюджетних надходжень ставить під загрозу реалізацію президентських соціальних ініціатив, а також пріоритетних завдань модернізації соціальної сфери²¹. Джерела ресурсів для виконання цих завдань до кінця року знайдені не були.

Стан виконання соціальних зобов'язань держави виразно ілюструє Державний бюджет-2014, підготовлений Урядом М.Азарова і прийнятий 16 січня 2014р. Попри заяви, що саме соціальна складова є пріоритетом бюджету, він мав виразний асоціальний характер. Показово, що подаючи проект бюджету на 2014р., Уряд уже не обіцяв чергове “покращення”, про яке постійно йшлося два попередні роки поспіль, а апелював до світової кризи та до досвіду зарубіжних країн, більшість з яких “вимушена проводити жорстку бюджетну політику щодо скорочення видатків бюджету, в тому числі соціальних”.

Вперше за останні роки бюджет не передбачав підвищення прожиткового мінімуму, мінімальної зарплати та пенсії до літа 2014р.: лише з 1 липня прожитковий мінімум мав зрости з 1 176 до 1 207 грн. (на 31 грн., або за курсом на січень 2014р. – дещо більше \$3) та з 1 жовтня – до 1 256 (на 80 грн., або \$9), зростання мінімальної зарплати передбачалося з 1 липня – з 1 218 до 1 250 грн. (на 32 грн., або близько \$4) та з 1 жовтня – до 1 301 грн. (на 51 грн., або \$6). Очевидно, що таке підвищення жодним чином не компенсувало б навіть рівня інфляції і насправді означало б зниження життєвого рівня переважної більшості населення, насамперед його мало-забезпечених верств.

Бюджет-2014 передбачав також “заморожування” “чорнобильських” та низки інших соціальних виплат. Збільшення бюджету Пенсійного фонду мало становити 4 млрд. грн. (у 2013р. він зріс на 22 млрд. грн., порівняно з 2012р.). Одночасно Фонду дозволялося послуговуватися банківськими кредитами для забезпечення пенсійних виплат.

Власне, лише ці положення Держбюджету на 2014р. свідчили про фактичний провал соціальної політики Уряду.

ГУМАНІТАРНА СФЕРА

Як і прогнозували експерти Центру Разумкова, **впродовж 2013р. гуманітарна сфера залишалася найбільш вразливою до проросійської політики, що її де-факто проводила влада, та до зовнішнього впливу з боку РФ, що постійно посилювався**, набуваючи нових концептуальних і програмних оформлень. Зміст окремих документів РФ і заяв російського керівництва свідчив про надання дедалі більшого значення гуманітарній складовій зовнішньої політики РФ та її застосуванню до України з метою запобігти її інтеграції до ЄС.

У лютому 2013р. прийнята нова Концепція зовнішньої політики РФ, де окремо прописується завдання “підключення України до глибоких інтеграційних процесів на теренах СНД”. В Концепції, *по-перше*, окреслюється в якості однієї з головних тенденцій розвитку сучасного світу “зворотна сторона процесів глобалізації” – “тенденція підвищення значення фактору цивілізаційної ідентичності”. *По-друге*, акцентується увага на зростанні значимості в міжнародних відносинах “м'якої сили” (“Невід'ємною складовою сучасної міжнародної політики стає “м'яка сила” – комплексний інструментарій вирішення зовнішньополітичних завдань з опорою на можливості громадянського суспільства, інформаційно-комунікаційні, гуманітарні та інші альтернативні класичній дипломатії методи й технології”). *По-третє*, підтверджено такий напрям зовнішньополітичної діяльності РФ, як “захист прав і законних інтересів співвітчизників, які проживають за кордоном... розглядаючи багатомільйонну російську діаспору в якості партнера, в т.ч. у справі розширення і зміцнення простору російської мови та культури”. *По-четверте*, головним регіональним пріоритетом РФ визначено “завдання формування Євразійського економічного союзу”. Окремим пунктом визначено мету розвитку відносин з Україною: “вибудувати відносини з Україною як пріоритетним партнером в СНД, сприяти її підключенню до поглиблених інтеграційних процесів”²².

У вересні 2013р. Президент РФ В.Путін оприлюднив тези про зміну змісту, сенсу, цілей і завдань Євразійського союзу. Якщо до цієї промови Президента РФ речники російської сторони наголошували на тому, що Євразійський союз (як наступник Митного союзу) є винятково економічним утворенням, то у згаданій промові Путін чітко заявив: “Майбутній Євразійський економічний союз, про який ми заявляли, про який ми багато говоримо останнім часом, це не просто набір взаємовигідних угод. **Євразійський союз – це проект збереження ідентичності народів, історичного євразійського простору в новому столітті і в новому світі. Євразійська інтеграція – це шанс для всього пострадянського простору стати самостійним центром глобального розвитку, а не периферією для Європи або для Азії**”²³.

²⁰ Президент послуговувався даними дослідження, проведеного за допомоги Світового банку.

²¹ Януковича попередили, що його соціальні ініціативи під загрозою – ЗМІ. – Українська правда, 31 серпня 2013р., <http://www.pravda.com.ua>.

²² Концепція зовнішньої політики Російської Федерації. Утверждена Президентом Російської Федерації В.В.Путиным 12 февраля 2013г. – Сайт МИД России, http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/6D84DDEDEDBF7DA644257B160051BF7F.

²³ Речь Владимира Путина на заседании клуба “Валдай” 19 сентября 2013г. – <http://www.kremlin.ru/transcripts/19243>.

На відміну від російського, керівництво України не спромоглося сформулювати чітку державну гуманітарну політику. Проект Концепції гуманітарного розвитку України до 2020р. так і не був поданий на розгляд Верховної Ради. Гуманітарна політика, позбавлена чітких концептуальних засад, залишалася фрагментарною, видавалося, що влада не надає їй належної уваги.

Однак, за сприяння представників правлячої партії продовжувалося проникнення до українського гуманітарного простору проросійських символів, смислів, трактувань історичної пам'яті тощо. Так, використання російської мови дедалі більшою мірою просувалося не лише в інформаційному та культурному просторах, але й в офіційному спілкуванні на загальнодержавному рівні.

Продовжувалося також просування російської версії історії в українській освітній простір (практика «переписування» шкільних підручників; розробки спільних з російською стороною методичних і навчальних посібників – зокрема, навчального посібника з історії Великої вітчизняної війни; вилучення з тестових завдань для незалежного зовнішнього оцінювання знань випускників середньої школи з історії окремих знакових постатей історії України, неприйнятних з точки зору нинішньої офіційної історіографії РФ).

Особливістю процесів у гуманітарній сфері у 2013р. стала потужна активізація «антифашистського» проекту, тісно пов'язаного з офіційним трактуванням РФ Великої вітчизняної війни (тоді як раніше головним засобом впливу на українську аудиторію слугував проект «Русский мир»)²⁴. Саме в межах «антифашистського» проекту, за активного сприяння представників ПР, відбувалося гуртування проросійських сил, проводилися масові заходи, в т.ч. спрямовані проти опозиції та організованих нею акцій. Так, 18 травня 2013р. в Києві відбулася підсумкова акція «Повстань, Україно!», якій протистояв чисельний «антифашистський мітинг», організований у т.ч. і шляхом примусової участі в ньому працівників бюджетних установ переважно з південних і східних областей України. В «антифашистських» заходах активно використовувалися символи Великої вітчизняної війни, зокрема георгіївські стрічки. Їх масове розповсюдження представниками організації «Молода Євразія» перетворило 9 травня 2013р. на певний «огляд» проросійських сил на Півдні і Сході України.

Особливого розмаху «антифашистські» акції, використання «антифашистської» риторики набуло під час протестів на Майдані, протиставляючи його учасників, з одного боку, і жителів Півдня і Сходу України – з іншого. На цей час «антифашистські» рухи протиставляються «владі в Києві» та набули характеру сепаратизму. До речі, активну участь у підтримці сепаратизму бере вже згадана організація «Молода Євразія». Наразі вона постачає російські прапори та георгіївські стрічки «Донецькій народній республіці»²⁵.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА І ОБОРОНА

Підбиваючи загальні підсумки 2013р., можна констатувати реалізацію більшості попередніх песимістичних прогнозів, зроблених експертами Центру Разумкова, стосовно перспектив функціонування та розвитку сектору безпеки.

Внутрішній вимір

1. Деградація оборонних спроможностей держави: відсутність реформування Збройних Сил (відповідна Державна комплексна програма була затверджена лише 2 вересня 2013р., і на її виконання не було ні часу, ні бюджету; оптимізація структури ЗС, доходи від реалізації надлишкового майна, об'єктів і земель склали 0,015% запланованих; відносне зростання окремих показників бойової підготовки, закупівля та модернізація озброєнь якісно не вплинули на зміцнення боєздатності).

Проведене в рамках реформування скорочення числа призовників (з 27,5 тис. осіб у 2012р. до 12,5 тис.) і припинення призову до ЗС з 2014р. здійснено з формальним порушенням чинного законодавства – законопроекти про чисельність ЗС на 2013р. та 2014р., подані Президентом на розгляд Парламенту лише 21 листопада 2013р. (одночасно), до кінця року ухвалені не були. Заплановане скорочення чисельності ЗС та їх реструктуризація, схоже, мала на меті вивільнення і придбання за безцінь наблизеними до влади особами надлишкових активів.

2. Зміцнення структур, призначених для виконання поліцейських і репресивних функцій (збільшення фінансування, патерналізм, безкарність, особиста відданість Президенту та його найближчому оточенню – «сім'ї») **за відсутності їх реформування та дієвого цивільного демократичного контролю, насамперед, парламентського.** Чисельність працівників МВС складала 261 тис. осіб, у т.ч. 33 тис. – у Внутрішніх військах, що вдвічі перевищує чисельність ЗС.

3. Скорочення виробництва оборонної продукції в інтересах ЗС України – поряд з певним покращенням загальної ситуації в оборонній промисловості: збільшенням обсягів експорту оборонної продукції (за 9 міс. 2013р. – на 47%) і прибутків «Укроборонпрому» (на 53%). В експортній діяльності сталися ряд скандалів, що матимуть довгострокові негативні наслідки для іміджу України як експортера озброєнь. Останній з них стосується повернення Іраком 42 забракованих БТР-4 в рамках його контракту з Україною.

4. Систематичне недофінансування програм утилізації надлишкових боєприпасів. Рівень фінансування витрат на утилізацію у 2013р. склав 79,2% за загальним фондом і 20,8% – за спеціальним, від передбаченого в бюджеті Міністерства оборони (МО). Передбачалося скорочення витрат на 2014р. на 40%, порівняно з 2013р.

Зовнішній вимір

1. Рівень практичного співробітництва з НАТО та ЄС (в рамках СЗППБ) залишався стабільним, що сприяло підтриманню боєготовності ЗС, партнерських відносин, але

²⁴ Вперше «антифашистська карта» була використана в політичних процесах 2003-2004рр., позначених загостренням протистояння тодішніх пропрезидентських та опозиційних політичних сил. Надалі до протиставлення «фашизм – антифашизм» вдавалися під час парламентських і президентських виборчих кампаній, особливо активно – у 2012р., коли реальні шанси на входження до Парламенту отримала ВО «Свобода».

²⁵ Молодая Евразия отправит флаги и ленточки в Донецк. – http://yeurasia.org/2014/04/23/ruspring_report

не впливало на якісне зміцнення гарантій національної безпеки. Україна брала активну участь у миротворчих операціях і спільних ініціативах з підтримання миру і стабільності, боротьби з тероризмом, морським піратством, незаконним розповсюдженням ЗМУ, спільних міжнародних навчаннях. Країни-члени НАТО і ЄС продовжували надавати допомогу Україні в утилізації надлишкових запасів зброї та боеприпасів, була підписана імплементаційна угода з НАТО стосовно безпечного перезахоронення радіоактивних відходів військових програм колишнього СРСР.

2. Відносини з Росією мали напружений характер, переважно навколо врегулювання питань функціонування ЧФ РФ на території України. Відмова МО Росії від використання полігону "Нитка" в Криму стала черговим підтвердженням намірів Росії знизити рівень військового співробітництва з Україною. Наміри нарощування співробітництва, завершення спільних проектів мали переважно декларативний характер.

3. Прийняте у 2013р. рішення про відмову від підписання Угоди про асоціацію з ЄС стало черговим – після призупинення процесу приєднання до НАТО (2006р.) та ухвалення позаблокового статусу (2010р.) – етапом загострення проблеми "дефіциту" національної безпеки. Таке рішення, особливо обставини його ухвалення та наступні дії влади у відповідь на масові акції (включно з немотивованим насиллям до учасників протестів) остаточно підірвали довіру до тодішньої української влади з боку західних партнерів, суттєво послабили можливості стримування зовнішніх зазіхань на суверенітет, незалежність і територіальну цілісність держави.

4. Насичення органів управління ЗС та інших силових структур проросійськи налаштованими кадрами, агентами спецслужб РФ призвело до дезорганізації системи управління сектором безпеки.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА

Упродовж 2013р. зовнішньополітичне становище України невпинно погіршувалося. Дії влади на світовій арені засвідчили, що українська зовнішня політика (насамперед на європейському та євразійському напрямках) здійснювалася: **по-перше**, в закритому, ручному режимі, особисто Президентом і його найближчим оточенням, поза контролем суспільства та Парламенту. Ця політика не базувалася на національних інтересах країни та була інструментом реалізації інтересів правлячого клану ("сім'ї"), які й визначали характер і зміст дій керівництва держави у відносинах із зовнішніми партнерами. **По-друге**, зовнішня політика не мала ні опрацьованих стратегічних підходів, ні чіткої тактики, відтак – була непослідовною і непрогнозованою, незрозумілою для українських громадян і країн-партнерів. Наприкінці року це стало приводом та однією з причин глибокої внутрішньополітичної кризи з непередбачуваними наслідками для української держави.

Слід констатувати, що у 2013р. Україні не вдалося ні зміцнити зовнішньополітичні позиції, ні покращити відносини з ключовими партнерами, ні досягти задекларованих зовнішньополітичних цілей. Навпаки – посилювалися негативні тенденції. Така ситуація по суті

унеможливила реалізацію головного завдання – забезпечення сприятливих зовнішніх умов для внутрішнього суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку.

1. Попри численні заяви керівництва країни курс на євроінтеграцію виявився декларативним. Провалом зовнішньої політики став непрогнозований, утаємничений від громадськості та Парламенту, ґрунтований на кулуарних домовленостях з РФ "інтеграційний розворот" на Схід, що виявився у відмові від підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Конфлікт у відносинах з ЄС поглиблювався внаслідок негативних внутрішніх процесів – згорання демократії, судового переслідування опозиції, повільності реформ, зміцнення авторитаризму (зокрема, гостро негативну реакцію лідерів ЄС викликав пакет "репресивних" законів, ухвалених Верховною Радою 16 січня 2014р.).

2. Україну було втягнуто в процес російської політико-економічної реінтеграції пострадянського простору. Відносини з РФ здійснювалися в закритому, асиметричному форматі "політико-економічного бартеру" – поступки національними інтересами в обмін на економічні (в т.ч. газові) преференції. Підтвердженням цього стали "Московські домовленості" від 17 грудня 2013р., які де-факто полягали в обміні відмови Києва підписати Угоду про асоціацію з ЄС на знижки на російський газ і надання Україні кредиту. А вже 15 січня 2014р. Уряд затвердив Програму співробітництва України з державами Митного союзу до 2020р. Загалом така політика керівництва держави: (а) послабила позиції країни в діалозі з РФ; (б) стимулювала Росію до встановлення протекторату над Україною, подальшого примушення її до євразійської інтеграції. Згодом Кремль вдався до реалізації своїх планів силовими засобами – через збройну агресію, окупацію та анексію Криму.

3. У відносинах з США спостерігалось різке "охолодження" і криза довіри через внутрішні події в Україні. Активна підтримка Вашингтоном української євроінтеграції виявилася марною. В політичному істеблішменті США різко посилювалися негативні настрої щодо тодішнього керівництва України. 18 листопада 2013р. Сенат США ухвалив резолюцію, яка засуджувала політично мотивоване судочинство і вимагав звільнити Ю.Тимошенко. Також негативно оцінювалися силові дії української влади щодо мирних демонстрантів у резолюції Сенату США від 8 січня 2014р., де наголошувалось і на можливості запровадження відповідних санкцій. Американська сторона запровадила візові обмеження для посадових осіб України, причетних до силових дій на Майдані, і в заяві Держдепартаменту від 22 січня 2014р. вимагала скасувати згадане вище "репресивне законодавство".

4. На інших важливих зовнішньополітичних напрямках не вдалося досягти якісних продуктивних результатів. Підтримання контактів з Китаєм, іншими країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону, Латинської Америки, Туреччиною, Індією, Канадою мало "відкладений ефект" і не призвело до якісної зміни відносин і, головне, – до диверсифікації зовнішньополітичних та торгово-економічних контактів України на світовій арені.

II. ПЕРСПЕКТИВИ-2014

Дві події, що сталися на початку 2014р., кардинально змінили як внутрішню ситуацію в Україні, так і її зовнішньополітичне становище.

Перша подія – перемога Євромайдану як форми громадянського спротиву. Вона зумовила докорінну зміну внутрішньополітичної ситуації: падіння режиму В.Януковича, втечу за межі країни багатьох представників влади на чолі з Президентом, відновлення дії Конституції 2004р., формування нової парламентської більшості та нового Уряду, призначення позачергових президентських виборів.

Друга – збройна агресія Росії проти України. Під приводом невизнання нової української влади та “захисту співвітчизників” фактично за три тижні була окупована АР Крим і в якості нового суб’єкта приєднана до РФ. Лише 17 квітня Президент РФ В.Путін визнав, що “за спинами сил самооборони Криму, звичайно, стали наші військовослужбовці”¹. Немає сумнівів у тому, що наразі російські військовослужбовці стоять “за спинами” проросійських сил самооборони на Сході та Півдні України, де нагнітаються сепаратистські настрої і йдеться про приєднання самопроголошених “республік” до РФ.

Абсолютна більшість країн світу та провідні міжнародні інституції засудили російську агресію. Так, світова спільнота продемонструвала солідарність з Україною на засіданні Генасамблеї ООН 20 березня 2014р.: 100 країн підтримали “суверенітет, політичну незалежність, єдність і територіальну цілісність України в межах її міжнародно-визнаних кордонів”². Ряд держав (США, країни ЄС, Канада, Японія, Австралія та ін.) запровадили санкції проти РФ та/або проти окремих її посадових осіб³.

Однак, з іншого боку, події навколо анексії Криму виявили неспроможність міжнародних систем безпеки (ООН, ОБСЄ) адекватно реагувати на дії РФ. Виявилось, що Україна, не маючи реальних міжнародних гарантій державного суверенітету та територіальної цілісності, а також надійних союзників, не може розраховувати на зовнішню військову допомогу, а санкції стосовно Росії не відповідають реальній ситуації і не матимуть вирішального впливу на її наміри, включно з повномасштабним вторгненням до материкової України⁴.

З огляду на окреслені реалії, можна стверджувати, що 2014р. буде вирішальним для української державності. Можливими є два базових варіанти розвитку подій.

Перший припускає військове вторгнення Росії до материкової України та, відповідно – повномасштабні бойові дії українських Збройних Сил з відбиття агресії. Такий варіант, по суті, виключає можливість будь-яких реалістичних прогнозів.

Другий – передбачає збереження нинішньої ситуації: Крим залишається тимчасово окупованим, проте РФ утримується від вторгнення до материкової України. Водночас Росія продовжує активно дестабілізувати внутрішню ситуацію в Україні через торговельно-економічні санкції, підривною діяльністю з використанням інформаційних каналів та агентів впливу на всій українській території, а також через підтримку сепаратистських рухів на Півдні і Сході.

Є підстави припускати, що другий варіант має дещо більшу ймовірність реалізації. Це уможливує прогноз розвитку ситуації у принципі, проте, потребує певних застережень з огляду на дестабілізуючі фактори, що впливає на його достовірність.

ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА

У внутрішньополітичній сфері головною проблемою 2014р. буде ситуація у нинішніх владних інститутах, ключовими подіями – позачергові президентські та, можливо, парламентські вибори⁵, а також процес внесення змін до Конституції. Ці події матимуть визначальний

вплив на склад і діяльність вищих владних інститутів та на характер суспільно-політичних процесів. Важливим чинником впливу будуть інститути громадянського суспільства – з огляду на їх активізацію, зумовлену Майданом. Окремою проблемою внутрішньої політики залишатиметься ситуація у Криму та на Півдні і Сході України.

¹ Прямая линия с Владимиром Путиным, 17 апреля 2014г. – <http://www.kremlin.ru/transcripts/20796>.

Доречно нагадати, що 4 березня В.Путін на пряме питання, чи саме російські військовослужбовці блокували українські військові частини у Криму, відповів “Це були місцеві сили самооборони”. Див.: Владимир Путин ответил на вопросы журналистов о ситуации на Украине. – Там само, <http://www.kremlin.ru/transcripts/20366>.

² Росію підтримали лише 10 країн: Білорусь, Болівія, Венесуела, Вірменія, Зімбабве, Куба, Нікарагуа, Північна Корея, Сирія, Судан.

³ Заборона в'їзду ряду російських посадовців, припинення військово-технічного співробітництва, процесу укладання двосторонніх угод, призупинення участі (позбавлення права голосу) Росії в деяких міжнародних об'єднаннях тощо.

⁴ Про такі наміри свідчить насамперед скупчення російських військ на східних кордонах України. Примітними є також апеляції В.Путіна до історичної належності українських південно-східних областей до Росії (“Новоросія”), яка “безумовно, корінням пов'язана з Російською державою”), а також його обтічна й водночас така, що містить приховану погрозу, відповідь на питання, чи планується “введення обмеженого контингенту в південно-східну частину України для захисту російськомовного населення”? – “...Ми точно знаємо, що ми повинні зробити все, щоб допомогти цим людям захистити свої права й самостійно визначити свою долю. Ось за це ми й будемо боротися. Я нагадую, що Рада Федерації Росії надала Президенту право використовувати Збройні Сили на Україні. Дуже сподіваюся, що мені не доведеться скористатися цим правом і що політико-дипломатичними засобами нам вдасться вирішити всі гострі, якщо не сказати щонайгостріші проблеми нинішнього дня в Україні”. – Прямая линия с Владимиром Путиным, 17 апреля 2014г.

⁵ Як очікується, дострокові парламентські вибори можуть відбутися в IV кварталі 2014р.

1. Ситуація у владних інститутах

Ситуація у нинішніх владних інститутах, перформатованих або сформованих після падіння режиму В.Януковича, **характеризуватиметься елементами нестабільності**.

Верховна Рада є на цей час єдиним легітимним органом державної влади. Її склад залишився переважно незмінним, тоді як загальна ситуація у країні зазнала радикальних змін – тому нинішній склад депутатського корпусу не відбиває суспільних настроїв.

Відновлення дії Конституції в редакції 2004р. надало Верховній Раді нових повноважень, зокрема, у формуванні Уряду. Нову більшість після 22 лютого склали фракції ВО "Батьківщина" (88 депутатів), УДАР (41), ВО "Свобода" (35), а також новоутворені депутатські групи "Економічний розвиток" (38 депутатів), "Суверенна європейська Україна" (36) і позафракційні депутати (58). Нові депутатські групи утворені переважно з числа депутатів, які вийшли зі складу фракції Партії регіонів (ПР) у лютому-березні 2014р. Така більшість позбавлена спільної ідеологічної основи та є нестійкою, що ускладнюватиме процес прийняття рішень. Водночас опозиція – фракції ПР та КПУ – фактично самоусунулися від законотворчого процесу. Частково ця проблема може бути розв'язана через позачергові парламентські вибори.

Уряд діє на основі затвердженої Програми, що, разом з наявністю парламентської коаліції, слугує джерелом його відносної стабільності. Проблемними для Уряду будуть два періоди: після президентських виборів (доукомплектування "президентськими" міністрами, призначення новообраним Президентом голів міських державних адміністрацій, подання щодо яких вносяться Урядом) та період розгортання парламентської виборчої кампанії. Соціально непопулярні дії Уряду, до яких він змушений буде вдатися для стабілізації економічної ситуації, суперечитимуть електоральним цілям партій, представлених у ньому, та активно використовуватимуться опозицією. Цілком імовірно, що склад Уряду буде змінено за підсумками дострокових парламентських виборів.

Важливим завданням нинішньої влади є **завершення процесу формування її вертикалі та відновлення керованості**. Цей процес буде складним, особливо на Півдні і Сході, з огляду на лояльність місцевих управлінських еліт до опозиційних політичних сил, їх зв'язок з відповідними бізнес-групами, а також діяльність сепаратистських рухів і вплив з боку Росії. Крім того, відповідні місцеві органи відчуватимуть брак стабільності через майбутні президентські вибори та перспективу реалізації декларацій нинішньої влади щодо суттєвих змін у системі організації влади на місцях (у процесі децентралізації).

Судова гілка влади перебуватиме у стані кардинального оновлення кадрового корпусу. Так, Закон "Про відновлення довіри до судової влади в Україні" від 8 квітня 2014р. створив законодавче підґрунтя для люстрації та оновлення верхівки судової влади. Водночас, деякі передбачені ним механізми можуть призвести до реальних порушень прав людини і громадянина, тим більше – за наявності певної, не передбаченої Законом мотивації. Тому на першому етапі застосування Закону значною мірою залежатиме від складу органу, який здійснюватиме визначені ним заходи.

2. Позачергові президентські вибори

22 лютого Верховна Рада признала позачергові вибори Президента України на 25 травня 2014р.⁶ Їх проведення відповідно до міжнародних стандартів має надзвичайне значення, оскільки воно завершує процес створення та легітимізації нової системи влади. Водночас, зважаючи на незацікавленість Росії в такому розвитку подій (через відсутність конкурентоспроможного проросійського кандидата), можна очікувати від неї активізації спроб дестабілізації ситуації, насамперед, на Півдні і Сході з метою зриву виборів, а також – невизнання їх результатів у випадку, якщо вони відбудуться⁷. Разом з тим, слід зауважити, що внесені в лютому-березні 2014р. зміни до Закону "Про вибори Президента України" посилюють гарантії визнання результатів виборів, незалежно від кількості регіонів, де вони відбулися.

3 політичної точки зору, президентська кампанія 2014р. може стати першою, в якій основна конкуренція відбуватиметься між представниками однієї частини політичного спектру та переважно на спільному електоральному полі. Серед 23 зареєстрованих кандидатів претендувати на перемогу можуть Ю.Тимошенко (ВО "Батьківщина") та П.Порошенко (самовисуванець, підтриманий партією "УДАР"). Лідер "УДАРу" В.Кличко відмовився від участі у виборах на користь П.Порошенка, заявивши про намір балотуватися на посаду Київського міського голови. Інші кандидати, які заявляють про належність до цього політичного табору (А.Гриценко, О.Ляшко, О.Тягнибок та ін.) не мають реальних шансів на перемогу.

Протилежний політичний табір не зміг висунути єдиного кандидата, який мав би серйозні шанси на вихід до другого туру. Найбільш рейтинговий на цьому фланзі кандидат – С.Тігіпко є самовисуванцем. Натомість ПР висунула офіційним кандидатом М.Добкіна, экс-голову Харківської ОДА⁸. Обидва ці кандидати не будуть прийнятними для виборців Центру та Заходу, які мають найбільшу мотивацію до системних змін у державі.

Отже, цілком імовірно, що саме П.Порошенко та Ю.Тимошенко будуть учасниками другого туру виборів. **Кампанія, що відбувається у країні**

⁶ На 25 травня призначені також вибори до органів місцевого самоврядування в ряді населених пунктів України: Києві, Черкасах, Чернівцях, Одесі та ін.

⁷ Про таку можливість уже заявив В.Путін: "...Ви знаєте, як відбуваються президентські перегони в Україні. Вони відбуваються абсолютно неприпустимо, в абсолютно неприйнятних формах. Якщо далі все буде відбуватися таким чином, то ми, звичайно, не зможемо визнати все, що відбувається, все, що відбуватиметься після 25 травня, легітимним". – Прямая линия с Владимиром Путиным, 17 апреля 2014г.

⁸ Крім них, за голоси виборців Півдня і Сходу змагатимуться П.Симоненко (лідер КПУ), колишні члени ПР Ю.Бойко, В.Коновалюк, Р.Кузьмін (колишній перший заступник Генпрокурора України).

обмежених часових рамках, матиме досить жорсткий характер. Виходячи з поточних рейтингів і ймовірних напрямів перерозподілу електорату між найбільш рейтинговими кандидатами у другому турі, можна прогнозувати вищі шанси на перемогу П.Порошенка.

Зі змістовної точки зору, політика головних претендентів на президентський пост суттєво не відрізняться – з огляду на об'єктивно складну фінансово-економічну ситуацію, яка вимагатиме непопулярних заходів, а також рамки, задані Майданом.

З огляду на можливість наприкінці 2014р. дострокових парламентських виборів, влітку або на початку осені можна очікувати **внесення змін до виборчого законодавства** (в т.ч. через прийняття Виборчого кодексу). Оскільки Ю.Тимошенко не сприймає ідею відкритих регіональних списків, є підстави очікувати консервації правил виборів (за закритими партійними списками).

Вплив президентських виборів на політичні процеси. Президентська кампанія супроводжуватиметься формуванням певних політичних альянсів і домовленостей, до яких можна віднести насамперед альянс партії “УДАР” з П.Порошенком і партією “Солідарність”.

Надалі ситуація розвиватиметься залежно від результатів виборів.

У разі перемоги П.Порошенка цілком можливим видається досягнення певних домовленостей між ним та Урядом А.Яценюка. В результаті, вплив частини ВО “Батьківщина”, яка орієнтується особисто на Ю.Тимошенко, знизиться (хоча парламентська коаліція, швидше за все, збережеться). Можна очікувати, що Ю.Тимошенко зосередить сили на якнайскорішому призначенні позачергових парламентських виборів – з метою домогтися перемоги на них ВО “Батьківщина”. Досягнення цієї мети автоматично робить її кандидатом №1 на посаду Прем'єр-міністра України, а політичне майбутнє А.Яценюка – менш визначеним.

У разі перемоги на президентських виборах Ю.Тимошенко, діючий Уряд працюватиме до наступних парламентських виборів. Але надалі Ю.Тимошенко буде змушена знаходити компроміси з П.Порошенком, В.Кличком, О.Тягнибоком та очолюваними ними політичними силами (партія “УДАР”, “Солідарність”, ВО “Свобода”) з метою створення коаліції в новому Парламенті.

Часткові (точкові) зміни у складі Уряду є можливими за перемоги будь-якого з двох названих кандидатів.

За підсумками президентських виборів відбуватимуться певні процеси у парламентських партіях.

У партії “УДАР” частина активних членів, розчарованих неучастю В.Кличка у виборах, можуть переорієнтуватися на інші центри впливу. З іншого боку, в разі перемоги П.Порошенка, можна очікувати посилення його позицій в партії (можливим є навіть формальне злиття “УДАРУ”

з партією “Солідарність”), перетворення партії на певний “центр тяжіння” для частини колишніх функціонерів ПР і, відповідно, спроби заручитися підтримкою частини електорату Півдня і Сходу.

ВО “Свобода” може зазнати певних електоральних втрат через відхід частини виборців до партії “Правий сектор”. Очевидно, за таких умов “Свобода” буде змушена дрейфувати ближче до “центру”, що дозволить їй компенсувати ці втрати.

Крім того, конкуренцію цим партіям будуть створювати “нові” політичні сили, які брали активну участь у подіях Майдану і прагнуть інтегрувати у своїх лавах “майданівські” громадські рухи та окремих популярних політиків (партії “Демократичний альянс”, рух “Третя республіка” та ін.).

Партія регіонів, з огляду на фактичний розкол у процесі визначення кандидатів на президентство, очевидно, може обмежити свій вплив лише східними областями України (Донецька, Луганська, Харківська), тоді як навколо С.Тігіпка можуть консолідуватися представники ПР, не вдоволені встановленням у партії монополії “донецьких”⁹. Це, своєю чергою, є свідченням боротьби за вплив у партії між різними ФПГ (які традиційно пов'язують з Р.Ахметовим і Д.Фірташем). Відповідно, можливим є варіант відновлення партії “Сильна Україна”, яка працюватиме на тому ж електоральному полі.

КПУ навряд чи буде в змозі істотно впливати на політичні процеси, однак, швидше за все, збереже рівень підтримки, достатній для подолання бар'єру на парламентських виборах. Водночас, є підстави припускати, що вона може не взяти участі у виборах через потенційну можливість заборони партії внаслідок розслідування причетності до сепаратистської діяльності.

Не можна виключати, що в рамках підтримки Росією сепаратистських настроїв в окремих українських регіонах, до кінця року в Україні може бути створена **нова політична сила**, яка буде контрольована Москвою і проводитиме відверто проросійську політику.

Місцеві вибори в Києві

Головна особливість виборів міської ради та міського голови Києва полягає в тому, що основним кандидатом на посаду міського голови буде В.Кличко – донедавна лідер громадської думки в опозиційному до В.Януковича середовищі. Його головним суперником, як очікується, буде В.Бондаренко, який представляє ВО “Батьківщина”. Станом на початок квітня, В.Кличко був безумовним лідером симпатій киян, проте його не надто виразна позиція почала призводити до електоральних втрат. Питання, яким чином його альянс з П.Порошенком вплине на підтримку киян, залишається відкритим. У новому складі Київської міської ради навряд чи буде багато нових облич, проте більш виразним буде представництво громадянського суспільства (з числа лідерів Майдану). Іншою, порівняно з минулим складом, виглядатиме її політична структура: можна припустити, що ядро більшості складуть депутати від фракцій партій “Батьківщина”, “УДАР” і “Свобода”.

⁹ 7 квітня зі складу фракції ПР вийшли 12 депутатів, зорієнтованих на Д.Фірташа та С.Львовичкіна, а з ПР були виключені Ю.Бойко, С.Тігіпка, О.Царьов.

3. Конституційна реформа

Проведення конституційної реформи та її завершення у вересні 2014р. передбачене Угодою про врегулювання кризи в Україні від 21 лютого 2014р. І хоча відмова В.Януковича від підписання Закону про повернення до Конституції в редакції 2004р. і наступна його втеча до Росії фактично дезавуювали Угоду, Верховна Рада 4 березня 2014р. утворила Тимчасову спеціальну комісію з питань підготовки законопроекту про внесення змін до Конституції України (далі – ТСК). **Ряд обставин дають підстави вважати внесення змін до Конституції за нинішніх умов недоцільним, як мінімум, несвоєчасним.** З іншого боку, воно може стати фактором стабілізації відносин між політичними елітами та різними регіонами України, а також відповідає очікуванням Заходу стосовно дій, спрямованих на таку стабілізацію.

Згідно з рішенням Верховної Ради від 8 квітня 2014р., ТСК має подати законопроект про внесення змін до Конституції до 15 травня. До роботи Комісії залучено групу експертів з конституційного права, в т.ч. з неурядових організацій. Ця група пропонує підготувати зміни до таких розділів Конституції, як “Верховна Рада України”, “Президент України”, “Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади”, “Прокуратура”, “Правосуддя”, “Місцеве самоврядування”, “Конституційний Суд України”, “Перехідні положення”. Основні зміни пропонуються здійснити в таких сферах, як відносини у трикутнику “Президент-Парламент-Уряд”, органи правосуддя, територіальна організація влади (реалізація ідеї децентралізації).

Є кілька проблем, які можуть унеможливити реалізацію конституційної реформи нинішнім складом Парламенту. По-перше, оскільки на момент утворення ТСК до Парламенту не було внесено жодного проекту змін до Конституції уповноваженими на те суб’єктами, то після розробки проекту під ним необхідно буде зібрати мінімум 150 підписів народних депутатів. Враховуючи неоднорідність коаліції і фактор президентських виборів, ця кількість не є гарантованою. По-друге, схвалення законопроекту в першому читанні відбудеться, швидше за все, в червні, після президентських виборів, для чого необхідна проста більшість. Проте, існує можливість того, що новообраний Президент заблокує (силами підконтрольних депутатів) ухвалення проекту, якщо він суттєво обмежуватиме його повноваження. Ще більшою мірою це стосується заключного етапу голосування, де потрібна буде конституційна більшість. По-третє, не виключено, що після президентських виборів ступінь єдності парламентської коаліції може знизиться. Таким чином, прийняття змін до Конституції у визначений термін є далеко не гарантованим.

4. Організації громадянського суспільства (ОГС)

У 2014р. ОГС будуть важливим суб’єктом суспільно-політичних процесів у країні. Акції протесту, насамперед – Євромайдан, мали наслідками: (а) активізацію існуючих громадських організацій і рухів; (б) виникнення нових

організацій і рухів, частина яких оформилась інституційно (ВГО “Майдан”, “Правий сектор”) та вирізняється значним ступенем радикалізму; (в) виникнення організацій і рухів противників Майдану (насамперед, на Півдні і Сході), за підтримки попередньої влади та почасти – за участі представників кримінальних структур.

З огляду на проведення у 2014р. названих вище трьох виборчих кампаній – можна передбачити активну участь у них усіх сегментів громадянського суспільства. Вона здійснюватиметься у формах: безпосереднього висування представників ОГС як кандидатів; участі у виборчих кампаніях в якості допоміжних, технологічних елементів; участі в моніторингу виборчих кампаній. Безпосередня участь кандидатів від ОГС (у т.ч. нещодавно трансформованих у партії) здійснюватиметься за логікою протиставлення “старим” партіям та їх кандидатам.

Упродовж року залишатиметься актуальною проблема спрямування в легальні рамки діяльності силових формувань, що виникли на Майдані, особливо найбільш радикальної їх частини. Як засвідчили події березня 2014р. за участі представників “Правого сектору”, цілком реальною є загроза використання окремих радикальних груп чи їх представників зовнішніми суб’єктами з метою дестабілізації ситуації в Україні. Ще більшою мірою це стосується організацій і рухів “антимайдану” на Півдні і Сході, які активно використовувались у сепаратистських заходах, інспірованих РФ. Також існуватиме проблема фізичного “згорання” Майдану в Києві, спроби реалізації якого може викликати акції як стихійного, так і спланованого протесту. Можливими конструктивними напрямками еволюції силових і радикальних формувань Майдану можуть бути: перехід частини їх членів на службу до державних правоохоронних структур; створення на їх базі легалізованих формувань з охорони громадського порядку, а за умов створення законодавчої бази – муніципальної міліції; переорієнтація на контроль над діяльністю влади та антикорупційний моніторинг.

5. Ситуація у Криму та на Півдні і Сході України

Україна, спираючись на міжнародну підтримку її територіальної цілісності, не визнаватиме зміни статусу Криму внаслідок російської анексії. Цей статус і відносини з Кримом визначатимуться Законом “Про правовий режим забезпечення прав і свобод громадян на тимчасово окупованій території України” від 15 квітня 2014р.¹⁰

Крим залишатиметься зоною нестабільності. Ситуація розвиватиметься в напрямі виникнення конфліктів: внутрішніх конфліктів у кримському суспільстві між різними групами (між кримськими татарами та іншими етнічними групами, між громадянами України і громадянами Росії), а також між суспільством і новим кримським істеблшментом, між ним і центральною владою РФ. Можна очікувати поступового зростання невдоволення населення Криму діями окупаційних сил і вимогами нової влади. Так, повідомлення про можливі відрядження кримських військових і правоохоронців до “гарячих

¹⁰ Закон не стосується особливостей економічної діяльності на території АР Крим, які будуть урегульовані іншим законом. Додатково буде розглянуте питання про створення в Уряді окремої структури, яка опікуватиметься питаннями Криму.

точок” російського Кавказу навряд чи будуть сприйматися позитивно, як і претензії російського бізнесу на власність на курортну інфраструктуру та фактичну приватизацію прибережної смуги.

Ситуація на Півдні і Сході країни значною мірою залежатиме від таких чинників, як: позиція домінуючих бізнес-груп; ступінь інтегрованості місцевих політичних та адміністративних еліт у загальнонаціональну державно-політичну систему; політика центральної влади в “чутливих” для цих регіонів питаннях (зовнішня політика, мова, символи, державні свята) та зовнішні прояви ставлення до них (риторика); здатність центральної влади до використання наявних важелів контролю над ситуацією в регіонах (у т.ч. силового ресурсу) та дотримання режиму на кордоні з РФ. Визначальним “фоновим” фактором буде соціально-економічна ситуація (зайнятість, регулярність отримання зарплат, пенсій і соціальних виплат, рівень цін і тарифів).

Водночас, можна прогнозувати, що активність проросійськи орієнтованих громадських і політичних структур (у т.ч. парламентських партій) зберігатиметься на високому рівні, з огляду як на внутрішні фактори (особливо вибори), так і на постійну підтримку, що надаватиметься їм з боку РФ. Найбільшими джерелами напруженості залишатимуться Донецька і Луганська області. Питання “федералізації” та російської мови як другої державної, а також “проблема протидії неофашизму в Україні” будуть головними темами для політичних і громадських структур цих регіонів. Враховуючи, що представники відповідних політичних сил (ГП і КПУ) матимуть статус опозиційних і не нестимуть відповідальності за соціально-економічну ситуацію, умови для просування цих тем будуть сприятливими.

ЕКОНОМІКА

Суттєві економічні деформації, успадковані від режиму В.Януковича, необхідність форсованої реалізації реформ, посилення політичної, економічної і військової конфронтації з Росією, значно підвищують **дестабілізаційні економічні ризики для України**.

Вихідні (відносно оптимістичні) припущення прогнозу:

- **Україні вдасться запобігти військовому конфлікту з Росією**, загибелі людей, руйнуванню економічних та інфраструктурних об’єктів, зберегти мирний характер виробництва;
- **Україні буде надана підтримка світової спільноти**, зокрема: повноцінне відновлення співпраці з міжнародними фінансовими інститутами (насамперед з МВФ); економічна та фінансова підтримка країн Північної Америки та ЄС;
- **Уряд цілеспрямовано працюватиме над встановленням зрозумілих і прозорих правил для всіх економічних агентів**, пошуком

нових ринків для конкурентоспроможних українських товарів і послуг, підвищенням енергоефективності;

- **Уряд здійснюватиме курс на більш рішучі модернізаційні процеси**, виважені (ймовірно, непопулярні для олігархічного бізнесу і вразливих верств населення) структурні зміни в економіці, які уможливають зменшення дефіциту державних фінансів і зовнішньої торгівлі;
- Уряд, за умови збоїв у функціонуванні економічних механізмів, буде змушений вдатися до **значного посилення дії адміністративних важелів регулювання економіки**, включно з обмеженням валютних операцій, заморожуванням зарплат, скороченням державного бюджету, директивним регулюванням цін та умов поставок на окремих товарних ринках.

Реальний сектор. У 2014р. **падіння реального ВВП складе 4,5-5%**. Чинниками і складовими падіння будуть: погіршення умов економічної діяльності всередині країни і розрив багатьох зовнішньоекономічних зв’язків; запровадження додаткових обмежень виходу українських виробників на більшість ринків СНД (падіння для них сягатиме 20-25%), що спричинить помітне зменшення загального експорту; консервування або скорочення соціальних видатків, що гальмуватиме сукупний попит; значна девальвація гривні, що посилить інфляційні процеси¹¹; фактичне випадання з економічної території України економіки Криму та пов’язані з цим прямі збитки (захоплені об’єкти власності, інвестиції та інші активи, над якими втрачено контроль).

Попри ці негативи, **Україна може скористатися певними можливостями**, що допоможе утримати економіку від обвалу. Так, відновлення співпраці з МВФ сприятиме наповненню міжнародних резервів країни, а пом’якшення умов експорту (одностороннім відкриттям ЄС торгівлі для України), в умовах девальвації гривні, дозволить розширити український експорт на європейські ринки (за оцінкою експертів ЄС, на суму до €0,5 млрд.).

Для реального сектору ключове значення матимуть процеси реструктуризації і впровадження інноваційних підходів, пошуку нових ринків і нових джерел забезпечення виробництва – що може бути здійснене лише за умови активної і стратегічно орієнтованої структурної політики Уряду.

Інвестиції. Інвестори у 2014р. посідатимуть **вичікувальну позицію**: обсяг інвестицій у структурі ВВП може зменшитися до 14-15%. Водночас, у разі відновлення процесів приватизації на умовах прозорості і конкурентності, а також приходу нових власників і менеджменту на підприємства, що раніше контролювалися “сім’єю”, можливим стане як підвищення економічної ефективності, так і бюджетне наповнення¹².

¹¹ Однак, зважаючи на низький життєвий рівень населення та обмеження соціальних стандартів, рівень інфляції буде меншим за рівень девальвації національної валюти.

¹² У Бюджеті-2014 надходження від приватизації заплановані на рівні 17 млрд. грн. Якщо раніше цей показник видавався сумнівним, оскільки останніми роками у країні діяв механізм “цільового” роздержавлення (тобто продаж привабливих підприємств окремим заздалегідь визначеним інвесторам за специфічною ціною), то в умовах відкритості та конкурентності він видається цілком досяжним.

Державний бюджет. Бюджет 2014р., хоча нещодавно й переглянутий в частині скорочення як дохідної, так і видаткової частин, залишається складним для виконання. Слід визнати, що наслідком зростання інфляції та необхідності збільшення оборонних витрат стане зниження соціальних стандартів, обмеження фінансування освіти, науки, охорони здоров'я. Не зможуть належно фінансуватись інфраструктурні проекти і проекти з довготерміновою потенційною віддачею.

Джерела фінансування дефіциту Бюджету-2014 поки не є достатньо визначеними. Україна може сподіватися на отримання додаткових коштів з ЄС, Світового банку, ЄБРР, найкрупніших розвинутих країн – загальні надходження у поточному році можуть досягти \$8-10 млрд. Проте, доступ до фінансових ринків для України буде вкрай ускладненим через високі політичні ризики.

Обмеженим буде також доступ до внутрішніх позичкових ресурсів – кошти внутрішніх облігацій (ОВДП) не зможуть слугувати надійним джерелом фінансування дефіциту, як це було у 2013р.¹³

Водночас, слід відзначити, що навіть за таких бюджетних обмежень, можливості фінансування критично важливих програм можуть розширитися в разі помітного прогресу в подоланні корупції, ліквідації системи “відкатів” тощо. Значною мірою цьому сприятиме радикальний перегляд системи державних закупівель та її приведення у відповідність до регулятивних стандартів ЄС – згідно з новим Законом про державні закупівлі. У тому ж напрямі діятимуть заходи із впровадження більш “дешевого” уряду – за рахунок скасування різного роду пільг і привілеїв, невиправданих операційних витрат державних органів, що стали останніми роками “чорною дірою” в бюджеті.

Платіжний баланс. Оскільки структура зовнішньоторговельного сектору залишилася практично без змін (домінує вузька група низькотехнологічних, напівсировинних виробів і товарів з низькою доданою вартістю), обмеження доступу до традиційних (насамперед, російських) ринків не буде компенсоване входженням українських виробників на ринки “третіх” країн.

Навіть за умов покращення доступу до ринків ЄС, сукупний попит на український експорт тут може зрости лише незначним чином (на 5-7%).

Водночас, слід очікувати помітнішого скорочення товарного імпорту – внаслідок економічного гальмування, зумовленого ним зменшення споживання російського газу та імпортних комплектуючих, а також скорочення імпорту споживчих товарів, які втраять конкурентоспроможність в умовах реального зниження доходів населення і значної девальвації гривні. Проте на тлі вказаного зменшення експорту до СНД, дефіцит сальдо рахунку поточних операцій залишатиметься значним – на рівні \$10 млрд. або близького до цього показника.

Зовнішній борг. Фінансування високого зовнішньоторговельного дефіциту та боргових виплат вимагатиме подальшого нарощування зовнішніх запозичень. За умов обмеженості виходу на міжнародні фінансові ринки і значних втрат експорту на ринках СНД, погашення зовнішніх зобов'язань **Україна змушена буде здійснювати насамперед за рахунок міжнародних резервів.** При цьому, зниження останніх нижче показника у \$15 млрд. є неприпустимим, оскільки може спричинити різке погіршення оцінок інвесторами макроекономічного та фінансового стану країни.

Водночас, започаткування макроекономічної стабілізації може покращити ставлення до України міжнародних інституційних і приватних інвесторів, що дозволило б залучити необхідні довгострокові та дешеві ресурси, отже – не допустити вичерпання валютних резервів.

Прогноз основних макроекономічних показників. Значні економічні ризики суттєво погіршують макроекономічні перспективи 2014р. До **найважливіших ризиків** для економіки України належать:

- українь слабкі структурні чинники відновлення економічної динаміки, значно ускладнені посиленням політичного та економічного протистояння з Росією;
- втрата інвестиційного потенціалу через значні політичні ризики, руйнування зв'язків та обмеження фінансових ресурсів;

- посилення тенденцій до зростання дефіциту бюджету і звуження джерел його фінансування;

- суттєве погіршення доступу до зовнішніх товарних ринків, необхідність нарощування запозичених ресурсів, джерела яких дедалі більше обмежуються;

- підвищення девальваційного тиску і втрата валютних резервів.

Макроекономічний прогноз для України (оптимістичний сценарій)*

	2012	2013	2014(п)
ВВП, % <i>реального зростання</i>	0,2	0	-4,5-5,0
Інфляція (<i>грудень-грудень</i>)	-0,2	0,5	12,5
Курс: грн./\$1 (міжбанківський) (кінець року)	8,05	8,15	11,0-11,5
Сальдо рахунку поточних операцій, \$ млрд.	-14,3	-16,1	-10,0
Зовнішній борг, \$ млрд. (кінець року)	135,1	142,5	145-147
Міжнародні резерви, \$ млрд. (кінець року)	24,5	20,1	17-19

* Зрозуміло, що політично зумовлені форс-мажорні обставини та/або провал кардинальних соціально-економічних реформ – уможливають інші сценарії для економіки України, але вони перебувають за межами макроекономічних передбачень.

¹³ Ринок ОВДП на цей час практично вичерпав свої можливості. У 2013р. Мінфін розмістив державні цінні папери обсягом понад 104 млрд. грн., дохідність яких складала 13-14%. Такі позики є виключно витратними, а вартість їх обслуговування буде значною вже у 2014р.

ЕНЕРГЕТИКА

Прояви суспільно-політичної та економічної кризи суттєво ускладнюватимуть розв'язання нагальних проблем енергетичної сфери. Однак, є підстави очікувати, що новий Уряд розпочне назрілі реформи, в т.ч. імплементацію законодавства ЄС, відповідно до зобов'язань, взятих на себе Україною під час приєднання до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства. Очікується, що зусилля Уряду будуть спрямовані на збалансування цінової політики в секторах газу та електроенергії, зниження обсягів перехресного субсидіювання, реформування НАК "Нафтогаз України", покращення фінансового стану НАЕК "Енергоатом" та інвестиційного клімату для розвитку енергетичної інфраструктури.

Газовий сектор. Незаконна експропріація російською стороною державної нафтогазової компанії ПАТ "Чорноморнафтогаз" та української частини Чорноморського шельфу призведе до великих збитків для української економіки. Останніми роками держава інвестувала в розробку морських родовищ понад \$1,2 млрд., що дозволило ПАТ "Чорноморнафтогаз" збільшити видобуток у 2013р. на 40%, порівняно з 2012р. Однак, через втрату шельфу лише недоотриманий дохід від видобутку газу складе, за оцінками, \$40 млрд.¹⁴; збитки від втрати енергетичної інфраструктури на суходолі Криму можуть становити до \$10 млрд.

Це ставить перед українським Урядом завдання в максимально стислі терміни (впродовж II кварталу 2014р.) підготувати належним чином обґрунтовані позови до міжнародних судів щодо компенсації російською стороною вказаних збитків.

Через вичерпаність старих родовищ і недостатні обсяги приросту запасів, видобуток газу ПАТ "Укргазвидобування" може несуттєво знизитися. Обсяг транзиту газу територією України у зв'язку з високим попитом на нього в Європі у 2014р. становитиме 80-85 млрд. м³. Отже, Україна, попри роботу нового газопроводу "Північний потік", залишатиметься найбільшою газотранзитною державою континенту.

Заплановане ВАТ "Газпром" зростання цін на російський газ з II кварталу 2014р. більш ніж на \$200 за 1 000 м³, порівняно з I кварталом, призвело до необхідності відновлення поставок газу німецькою RWE через Польщу та Угорщину, а також до створення нових маршрутів територією Словаччини.

Особливо чутливою для Росії стала позиція ЄС стосовно припинення співробітництва у проєкті будівництва газопроводу "Південний потік". Таке рішення слід розцінювати, як важливий практичний крок ЄС щодо солідарних дій з Україною, оскільки воно значним чином послабить загрозу політичного шантажу з боку Росії через застосування енергетичної зброї ("газових війн").

З огляду на ускладнення забезпечення України природним газом **актуалізується проєкт будівництва СПГ-терміналу** і зростає комерційна привабливість проєктів з пошуку та освоєння родовищ нетрадиційного газу.

Сектор електроенергетики. Головні положення базового для галузі Закону "Про засади функціонування ринку електричної енергії України", що стосуються розвитку конкуренції, набувають чинності з 2017р. Тому у 2014р. цей Закон не впливатиме на учасників ринку, однак для вчасного його впровадження НКРЕ та іншим державним структурам необхідно буде в поточному році виконати великий обсяг робіт з підготовки численних підзаконних актів.

Зношеність основних фондів українських потужностей з виробництва електроенергії перевищує 70% – їх оновлення потребує в період до 2030р. понад 300 млрд. грн. Для ефективного вирішення цього завдання Уряд намагатиметься усунути популістську цінову політику та систему перехресного субсидіювання й запровадити модель розвитку конкурентного ринку. З огляду на критичне ускладнення відносин з РФ, у 2014р. слід очікувати перегляду програм реалізації великих інвестиційних проєктів, у т.ч. запланованого будівництва заводу з фабрикації ядерного палива та добудови блоків №3 і №4 Хмельницької АЕС.

Залежність України від поставок ядерного палива з Росії вимагає розширення співробітництва з компанією Westinghouse, що дозволить диверсифікувати його поставки та надасть вагомі аргументи НАЕК "Енергоатом" у переговорах з компанією "Росатом" стосовно зниження контрактних цін. Проте слід брати до уваги, що в середньостроковій перспективі Westinghouse здатна забезпечити ядерним паливом лише три з 15 діючих ядерних блоків. Водночас **критична залежність України від вивезення відпрацьованого ядерного палива (ВЯП) до Росії потребує невідкладного створення Централізованого сховища ВЯП.**

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА

За нинішніх умов виконання соціальних зобов'язань держави буде надскладним завданням. З одного боку, саме соціально-економічне становище населення (зайнятість, регулярність отримання зарплат, пенсій і соціальних виплат, рівень цін і тарифів) і тенденції його зміни відіграватимуть щонайважливішу роль у розв'язанні головної проблеми сьогодення – стабілізації економічної і суспільно-політичної ситуації у країні (включно з подоланням сепаратизму в південних і східних областях країни).

З іншого боку, **Уряд буде змушений вдаватися до соціально непопулярних кроків, причому – на вкрай несприятливому тлі** загалом невеликого кредиту суспільної довіри до нової влади, постійного тиску (аж до загрози воєнних дій) з боку РФ, проведення, можливо, двох виборчих кампаній, виконання соціально складних умов міжнародних фінансових інституцій (насамперед, МВФ), негативного спадку від попередньої влади у вигляді великих заборгованостей з виплати зарплат і соціальних виплат, а також різкої девальвації гривні, що відбувається з лютого 2014р. (за даними НБУ, з 7 лютого по 24 квітня гривня девальвувала на 42,4%).

¹⁴ Україна оцінила захоплений Росією Чорноморський шельф у \$40 млрд. – *Finance.ua*, 11 квітня 2014р., <http://news.finance.ua>.

Водночас існує цілий ряд ризиків, що можуть негативно позначитися на соціальній сфері. Так, цілком реальним є ризик дестабілізації ринку праці, зокрема через обмеження торговельно-економічних і коопераційних зв'язків з Росією й іншими країнами Митного союзу та СНД, через можливу втрату робочих місць українськими трудовими мігрантами в РФ, а також через скорочення робочих місць внаслідок зменшення обсягів виробництва та торгівлі, зумовленого зниженням ринкового попиту в умовах обмеження росту зарплат і пенсій та прискореного зростання цін. Не слід виключати також ризиків виявів невдоволення зниженням рівня життя громадян, протестів, до яких можуть вдатись отримувачі доларових кредитів (що становлять майже половину всіх позичальників країни).

Від початку діяльності нової влади прийнято кілька законодавчих актів і вжито практичних кроків, які торкнуться фактично всіх соціальних верств українського суспільства, але насамперед – малозабезпечених і нечисельного “середнього класу”.

Так, прийняті 27 березня 2014р. закони “Про внесення змін до Закону України “Про Державний бюджет України на 2014р.” і “Про запобігання фінансовій катастрофі та створення передумов для економічного зростання в Україні”¹⁵, а також інші документи передбачають, зокрема:

- заморожування впродовж року прожиткового мінімуму та мінімальної зарплати на рівні грудня 2013р. – 1 176 грн. і 1 218 грн., відповідно (передбачено лише їх індексацію відповідно до рівня інфляції);
- запровадження ряду нових податків і зборів (підвищення акцизів на алкогольні напої і тютюнові вироби, нафтопродукти, скраплений газ, компоненти моторних палив, автомобілі та інші засоби пересування; запровадження ПДВ на ліки та товари медичного призначення; розширення бази оподаткування об'єктів нерухомості; запровадження оподаткування відсотків на депозитні вклади тощо);
- зменшення виплат у зв'язку з народженням другої, третьої і наступних дітей (ця виплата уніфікована і становитиме 41 280 грн., незалежно від черговості народженої дитини);
- обмеження надання пільг окремим професійним і соціальним групам (військово-службовцям, працівникам правоохоронних органів, ветеранам праці та ін.) рівнем доходу в розрахунку на члена сім'ї, “який не перевищує величини доходу, що дає право на соціальну пільгу”.

До цього слід додати підвищення тарифів на енергоносії і житлово-комунальні послуги (з 1 травня ціна на газ для населення підвищиться в середньому на 56%; з 1 липня зростуть у середньому на 40% тарифи на тепло), наслідки згаданої вище девальвації гривні (фактична втрата частини заощаджень, зниження купівельної спроможності фіксованих доходів громадян – зарплат, пенсій, соціальних виплат), а також

підвищення цін на продукти харчування, подорожчання енергоносіїв та всіх видів палива тощо.

Усе це в поєднанні безумовно призведе до зниження рівня життя значної частини українських сімей. Частки сімейних бюджетів, які залишатимуться після оплати харчування та житлово-комунальних послуг, зменшаться, що, своєю чергою, зумовить звуження доступу громадян до освітніх, медичних, культурних послуг, до повноцінного відпочинку, а також поставить під сумнів можливості заощаджень, отже – упевненість у завтрашньому дні.

Окреслені вище соціально непопулярні кроки Уряду є не лише вимушеними, але й необхідними для розвитку економіки в перспективі, оскільки спрямовані на виправлення разючих дисбалансів і спотворень у ринковому середовищі. Характер реакції суспільства на зазначені кроки залежатиме від здатності Уряду вести активну роз'яснювальну, інформаційну роботу та вчасно запроваджувати компенсатори – соціально-психологічні та матеріальні (розширення програм житлових та інших субсидій, індексація зарплат, пенсій і соціальних виплат, цільові, адресні допомоги тощо).

Причому можна стверджувати, що в нинішній ситуації соціально-психологічні компенсатори матимуть навіть більше значення, ніж матеріальні. Суспільство загалом свідоме критичної гостроти ситуації, що склалась, і готове до економії та обмежень. Але воно має знати, що режим економії торкнувся також і влади, і тих, хто її здійснює (можливо, насамперед їх), а також – має бачити реальну боротьбу з корупцією, реальне скасування пільг для окремих суб'єктів великого бізнесу, реальне припинення неефективного використання бюджетних коштів. А головне – суспільство має бачити та розуміти картину майбутнього, до якого прямує країна.

ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА

Нинішні події (насамперед посилення сепаратистських настроїв на Півдні і Сході України), виявили всю повноту негативних наслідків три-віятирічного процесу політизації гуманітарних питань і соціально-культурних регіональних відмінностей, а також відсутності послідовної і виваженої державної політики – як гуманітарної, так і інформаційної. **Однак, сьогодні немає вагомих підстав прогнозувати принципове покращення ситуації в цих сферах.** До такого припущення спонукають кілька обставин.

По-перше, в умовах “неоголошеної війни” буде посилюватися гуманітарна експансія Росії, яка набула вже форми політичного шантажу з елементами погроз застосування військової сили: РФ прямо вимагає надання російській мові статусу державної і визнання на конституційному рівні права регіонів України на власну гуманітарну політику. У випадку невиконання цих вимог РФ залишає за собою право на

¹⁵ Офіційна назва Закону “Про запобігання фінансовій катастрофі та створення передумов для економічного зростання в Україні”. Див.: Сайт ВР України, <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1166-18>. Законом внесені зміни до Податкового кодексу, Закону “Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування”, “Про банки і банківську діяльність”, “Про державну допомогу сім'ям з дітьми” та ін.

захист “співвітчизників” усіма можливими засобами, в т.ч. апробованими в АР Крим.

По-друге – немає єдності політичних сил навколо гуманітарних питань, які сьогодні набули чи не першорядного значення для жителів окремих регіонів країни. Серед владних партій найбільш визначену позицію демонструє ВО “Свобода”, але ця позиція є досить радикальною, не користується повною підтримкою на Заході та в Центрі країни і в осяжній перспективі не буде прийнята регіональними спільнотами Півдня і Сходу.

Натомість партії, що опинилися в опозиції (ПР, КПУ), зберігають як певну електоральну підтримку, особливо на Сході країни, так і виразну проросійську орієнтацію. Висуваючи вимоги, аналогічні вимогам РФ, вони об’єктивно сприяють розпалюванню сепаратистських настроїв¹⁶.

По-третє, додатковим чинником загострення ситуації будуть позачергові президентські та, можливо, парламентські вибори, під час яких політичні сили можуть повернутися до традиції використання регіональних соціокультурних відмінностей в боротьбі за електорат. Навіть побіжний аналіз передвиборних програм кандидатів на пост Президента України дає підстави прогнозувати, що **теми мови, історії, державних символів і свят, “фашизму – антифашизму”** посядуть центральні позиції у виборчій агітації як певної частини кандидатів, так і партій, що братимуть участь у парламентських виборах¹⁷. Враховуючи, що серед них будуть значно радикальніші кандидати (партії), можна припустити виникнення випадків гострого громадянського протистояння (зокрема, під гаслами “фашизму – антифашизму” вже 9 травня).

Попри ці обставини, критична потреба в усуненні загрози військового вторгнення РФ на материкову Україну, пом’якшенні сепаратистських настроїв, розв’язанні конфлікту між центром і південними та східними областями країни, змусить владні та опозиційні партії йти на певні компроміси та домовленості.

При цьому простір компромісів і часові рамки їх пошуку будуть надзвичайно стиснутими. Часу на розробку будь-яких державних документів концептуального характеру з питань гуманітарної політики не буде (хоча це не означає, що такі документи не слід починати розробляти). Рішення прийматимуться нагально, в режимі “реального часу”. Їх характер і, відповідно – розвиток подій у гуманітарній сфері значною мірою залежатиме від готовності і здатності парламентських політичних партій, влади загалом, учасників президентських перегонів врахувати у своїй діяльності наступні обставини:

- **по-перше, що гуманітарна (мовна, культурна) політика, формування історичної пам’яті здійснюються не силою законів, циркулярів і розпоряджень, а шляхом переконання;**
- **по-друге, що використання тези “ми не маємо оглядатися на Росію”, популярної серед прихильників партій правого спектру, може виявитися непродуктивним.** За сепаратистськими рухами в регіонах стоїть саме Росія і боротьба за регіони – це боротьба з Росією і всією її інформаційною, гуманітарною потугою.

Пошуку компромісу, на наш погляд, сприяли б:

- **активна співпраця кандидатів з громадськістю і ЗМІ, підтримка та поширення ініціатив, спрямованих на об’єднання українського суспільства** (на зразок “Львів розмовляє російською, Донецьк та Одеса – українською” (26 лютого 2014р.));
- **припинення використання в політичному та суспільному дискурсах конфліктної риторики, протиставлення регіонів України один одному, формування “образу ворога” з політичних опонентів і тим більше – з регіональних спільнот українських громадян.**

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА І ОБОРОНА

Окремі тенденції останніх років, підсумки 2013р., поточна внутрішньополітична криза, окупація Криму й загроза вторгнення Росії на материкову Україну зумовлюють **значне погіршення ситуації у сфері безпеки України у 2014р.**

1. Неспроможність влади приймати оперативні та ефективні рішення, спрямовані на стабілізацію внутрішньополітичної та економічної ситуації, посилює ризики втрати контролю над ситуацією в окремих регіонах, спалахів неконтрольованого насильства та як наслідок – людських жертв і значних економічних збитків. Такий варіант розвитку подій може стати приводом прямого військового втручання Росії (порятунок “співвітчизників”, забезпечення “захисту” стратегічних об’єктів газотранспортної системи, АЕС, ГЕС тощо).

2. Скорочення, або повне припинення військово-технічного співробітництва з РФ призведе до фінансових збитків оборонно-промислових підприємств, створить додаткові проблеми в забезпеченні комплектуючими та запчастинами. Водночас, значно більші ризики матиме збереження залежності національної оборони від російських “партнерів”. Уряду України необхідно вжити комплекс заходів (консультації із західними партнерами, співробітництво на ринках третіх країн, налагодження власного виробництва тощо), спрямованих на повну відмову в короткостроковій перспективі від торгівлі з Росією товарами військового призначення та подвійного використання. Крім того, відмова України від постачання товарів і послуг військового призначення є дієвим елементом санкцій проти РФ та демонстрацією рішучості української влади.

3. Залишається загроза активних відкритих і прихованих дій проросійської “п’ятої колони”, що, за відсутності ефективної протидії спецслужб і правоохоронних органів, може мати катастрофічні наслідки для суверенітету та територіальної цілісності держави. Водночас, поспішні кадрові рішення несуть загрозу втрати спеціалістів і, як наслідок – подальшого зниження керованості сектору безпеки. Необхідно більш ефективно використовувати кадровий резерв ЗС і спецслужб, громадські ініціативи, спрямовані на сприяння органам влади в підтримці правопорядку та створенні організованих сил місцевої самооборони.

4. Зберігається високий рівень техногенних загроз, пов’язаних із зношеністю інфраструктури, систематичним недофінансуванням заходів з підвищення безпеки небезпечних об’єктів, програм

¹⁶ Так, надзвичайний з’їзд депутатів ПР всіх рівнів, обраних у Донецькій області, що відбувся 16 квітня, так само вимагає надання російській мові статусу державної та забезпечення права регіонів на власну гуманітарну політику. Див.: Резолюція чрезвычайного съезда депутатов всех уровней Донецкой области от 16 апреля 2014г. – Сайт ПР, <http://partyofregions.ua/news/534eac69f620d2f70b00016f>.

¹⁷ Див., наприклад, передвиборні програми кандидатів на пост Президента України О.Тягнибока, О.Царьова.

утилізації надлишкових боєприпасів. Слід ініціювати залучення додаткової допомоги західних партнерів (насамперед, НАТО, ЄС і країн-членів ЄС), спрямованої на захист стратегічної інфраструктури, попередження та ліквідацію можливих наслідків надзвичайних ситуацій.

5. В умовах потужної пропагандистської кампанії Кремля, брак наступальної, аргументованої, узгодженої інформаційної політики, спрямованої на внутрішню і зовнішню аудиторію, може призвести до падіння підтримки дій нової влади, послаблення позицій України в переговорах на міжнародній арені.

6. Негайна повномасштабна реформа сектору безпеки виглядає нереалістичною не лише через фінансові обмеження, але й через відсутність стратегії реформ. Водночас, за наявності політичної волі, можуть бути використані серйозні передумови для започаткування розбудови нової системи забезпечення національної безпеки і оборони на основі не гіпотетичних, а реальних ризиків і загроз, із залученням міжнародної фінансової, технічної, консультативної допомоги.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА

Розвиток подій у 2014р. на ключових зовнішньополітичних напрямках, очевидно, відбуватиметься наступним чином.

Відносини з РФ. Від Росії походить головна загроза суверенітету та незалежності України. **Відносини України з РФ невизначений час перебуватимуть у стані “не оголошеної війни”**, із замороженими контактами на високому та вищому політичному рівнях – з огляду на невизнання російською стороною легітимності нинішньої української влади¹⁸. Діалог здійснюватиметься через міжнародних посередників.

Крим тривалий час залишатиметься наймасштабнішим “замороженим” конфліктом у Європі, який неможливо вирішити на двосторонньому рівні – лише за участі світової спільноти. Водночас, є підстави прогнозувати, що військово-політична, економічна, інформаційна експансія РФ не обмежиться Кримом. Росія й надалі намагатиметься всіма засобами або взяти Україну під повний протекторат, або розчленувати її.

Відтак, **можливі два варіанти дій Кремля** – продовження “кримського бліцкригу” (військове вторгнення в інші області України під приводом “захисту російського та російськомовного населення”), або створення в Україні постійних джерел напруженості (наприклад, створення та підтримка самопроголошених “республік”), з метою поступової руйнації України як самостійної держави.

План поступової руйнації України оприлюднив МЗС РФ 17 березня 2014р. Фактично це є ультиматум України, який передбачає: (а) виконання Угоди між колишнім Президентом В.Януковичем і лідерами опозиції від 21 лютого 2014р.; (б) закріплення в новій Конституції федеративного устрою і нейтрального статусу України, надання російській мові статусу державної; (в) після ухвалення нової Конституції проведення виборів до вищих органів влади і в суб'єктах майбутньої федерації (причому суб'єкти повинні мати право на встановлення “зовнішніх міжрегіональних зв'язків”); (г) визнання результатів референдуму у Криму 16 березня 2014р.

Для досягнення цього РФ буде: (а) нарощувати військову присутність у Криму як плацдармі для подальшої агресії; (б) здійснювати масштабні провокації і підбурювати сепаратистські настрої в південно-східних регіонах України; (в) не визнавати та всіма засобами дискредитувати нове керівництво країни (в т.ч. – і нового Президента України); (г) переглядати (денонсувати) договірно-правову базу україно-російських відносин (не слід виключати й вихід РФ з “Великого договору”); (д) запроваджувати економічну блокаду на сухопутному українсько-російському кордоні, здійснювати фінансові санкції; (е) розгортати чергову “газову війну”; (є) посилювати антиукраїнську інформаційну кампанію; (ж) здійснювати тиск на країни Заходу, прихований підкуп високопосадовців з метою забезпечення підтримки своєї позиції стосовно України.

Відносини з ЄС, США, іншими країнами світу. За умов протистояння з Росією, активізація і поглиблення відносин з ЄС, США, іншими країнами Заходу матимуть для України вирішальне значення.

У форсованому режимі триватиме процес укладання та імплементації Угоди про асоціацію з ЄС. 21 березня 2014р. у Брюсселі підписано політичну частину Угоди, впродовж 2014р. передбачається підписання її економічної частини (про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі)¹⁹.

У відносинах з ЄС можна прогнозувати, що:

- діалог на високому та вищому рівнях буде інтенсифіковано, зміцнюватиметься підтримка України в державно-політичному істеблшменті країн ЄС;
- Брюссель здійснюватиме солідарну політико-дипломатичну, фінансово-економічну, гуманітарну допомогу;
- посилюватиметься військово-технічне співробітництво України з країнами ЄС і НАТО;
- розпочнеться запровадження Угоди про асоціацію, розшириться участь України в інститутах і профільних програмах ЄС;
- здійснюватиметься подальша лібералізація візового режиму України з країнами ЄС.

Проте, попри активізацію відносин Києва і Брюсселя, слід зауважити, що: **по-перше**, ЄС (як і США та багато інших країн світу), не визнаючи приєднання Криму до РФ, не піде на повномасштабну конфронтацію з РФ й обмежиться окремими “точковими” санкціями щодо РФ. **По-друге**, виконання положень Угоди про асоціацію не дасть відчутного соціально-економічного ефекту вже у 2014р., він виявиться пізніше.

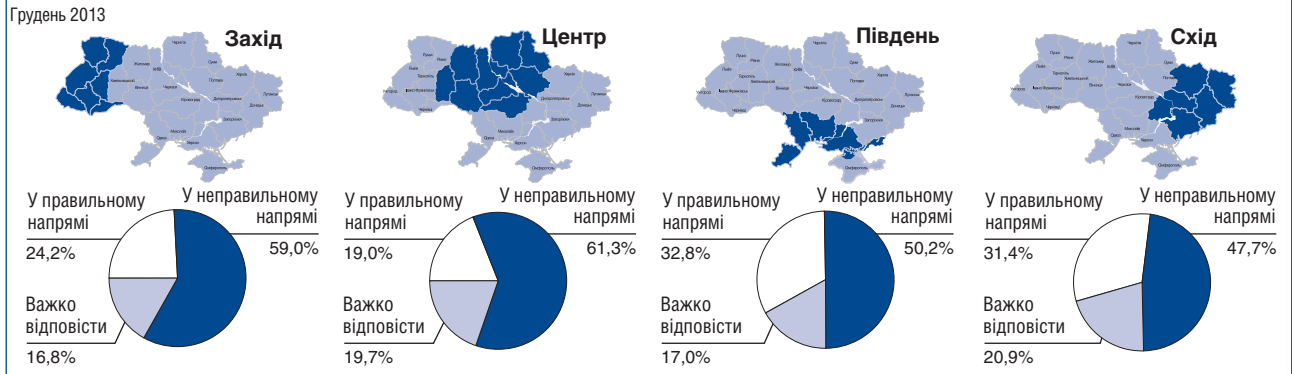
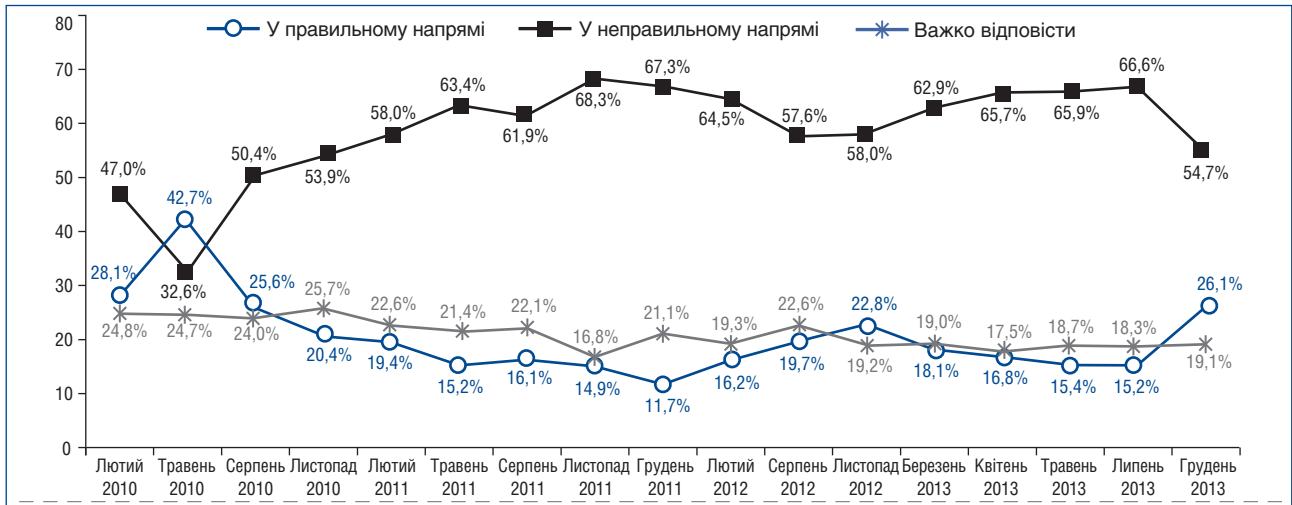
Інші країни світу (США, Канада, Японія, Туреччина та ін.) та міжнародні інституції зміцнюватимуть політико-економічну підтримку України. Зокрема, слід очікувати відновлення діяльності Комісії з питань стратегічного партнерства із США, надання кредитної, технологічної, гуманітарної допомоги. Така ситуація глобальної солідарності країн світу з Україною надає їй реальний шанс здійснити докорінну диверсифікацію торговельно-економічних контактів для мінімізації економічної (у т.ч. газової) залежності від РФ.

¹⁸ Так, 24 квітня на медіа-форумі в Санкт-Петербурзі Президент В.Путін заявив про антитерористичну операцію на Сході України: “Якщо дійсно нинішній режим у Києві почав застосовувати армію проти населення всередині країни, то це без сумніву, дуже серйозний злочин проти свого народу... Це вже хунта... По-перше, у них немає... загальнонаціонального мандата. Вони у кращому випадку лише якісь елементи легітимності мають, й те в рамках парламенту. Вся інша легітимна влада з тих чи інших причин легітимною не є”. – Медіа-форум независимых региональных и местных СМИ 24 апреля 2014г., <http://president.kremlin.ru/news/20858>.

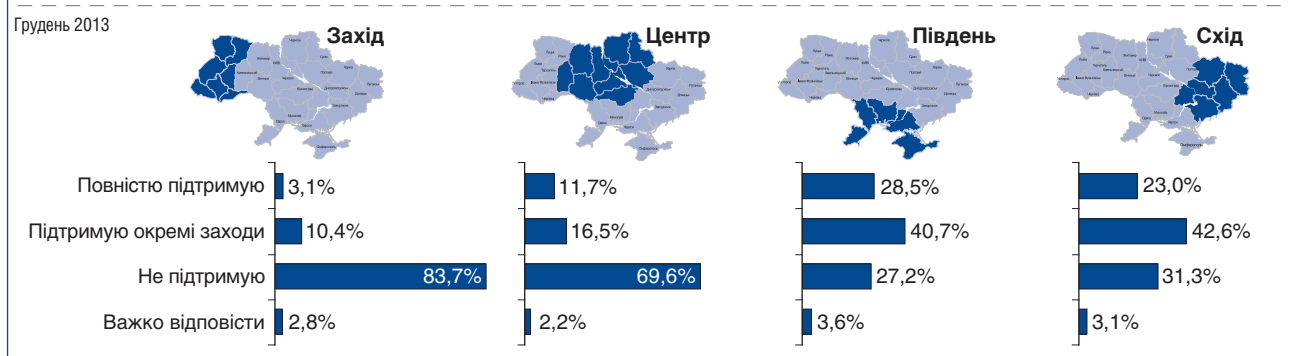
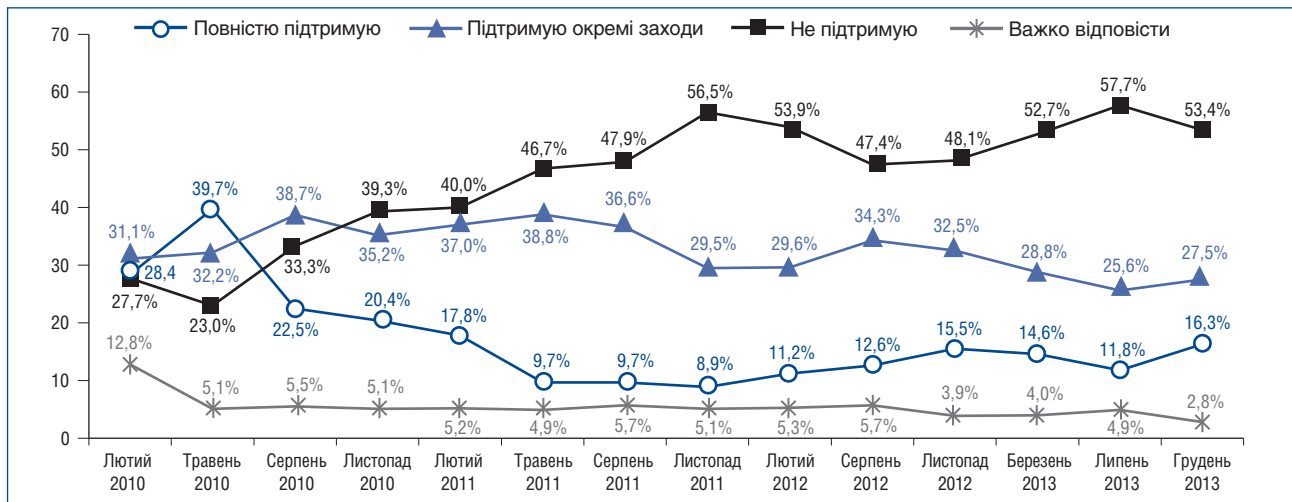
¹⁹ З 23 квітня, згідно з рішенням Європейської Комісії, відкрито кордони країн ЄС для українських товарів. Очікується надання Україні пакета фінансової допомоги.

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПІДСУМКИ 2013 РОКУ

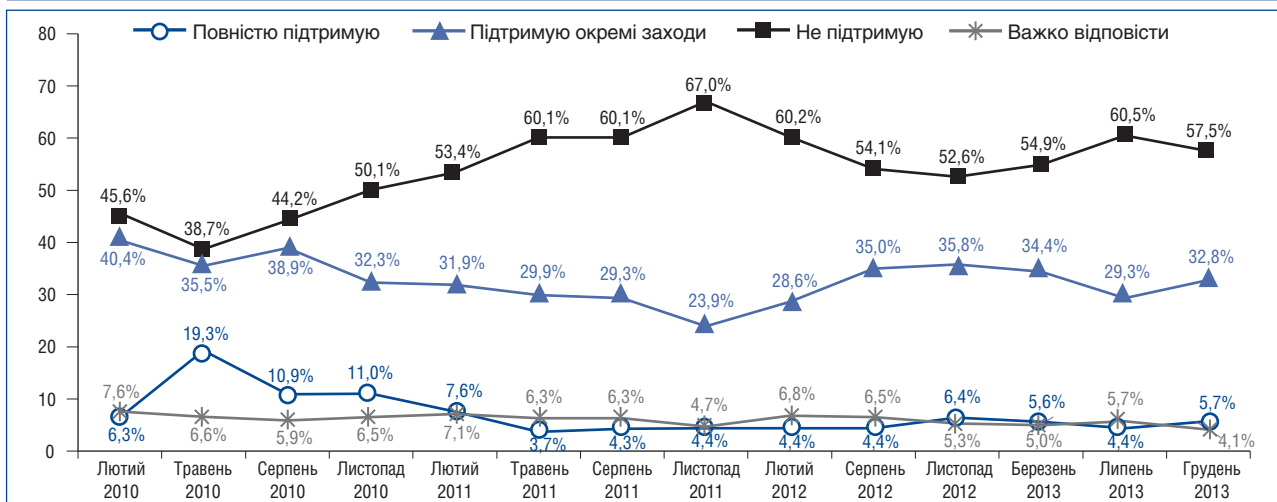
Події в Україні розвиваються у правильному чи неправильному напрямі?
% опитаних

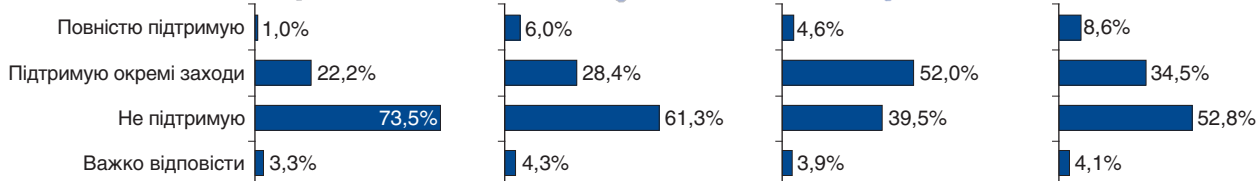
Чи підтримуєте Ви діяльність Президента України?
% опитаних

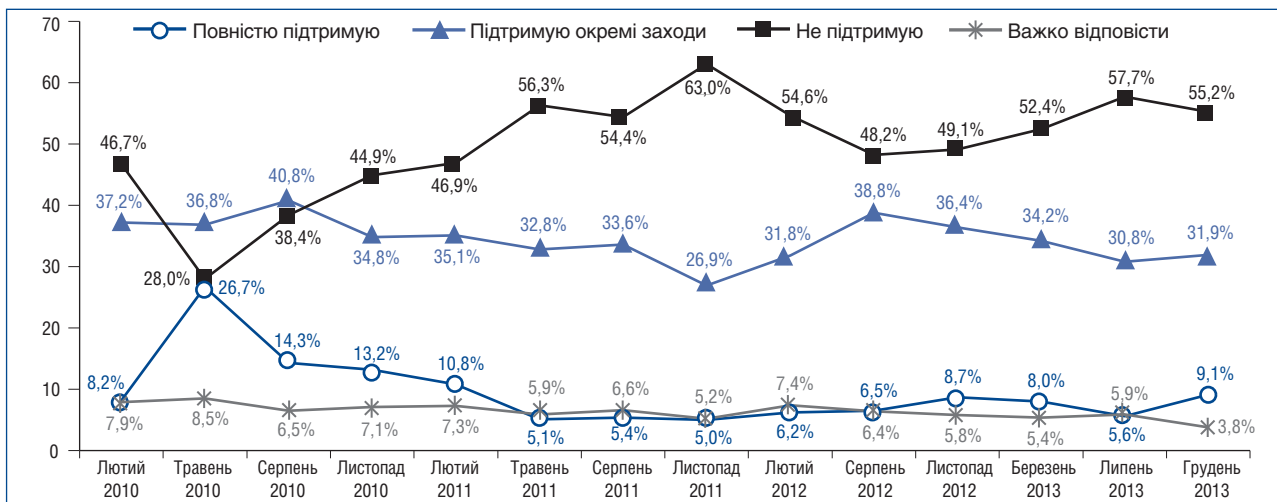
Чи підтримуєте Ви діяльність Верховної Ради України?
% опитаних

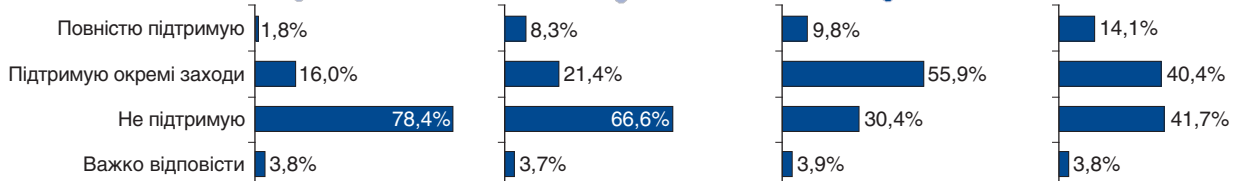
Грудень 2013

Чи підтримуєте Ви діяльність Уряду України?
% опитаних

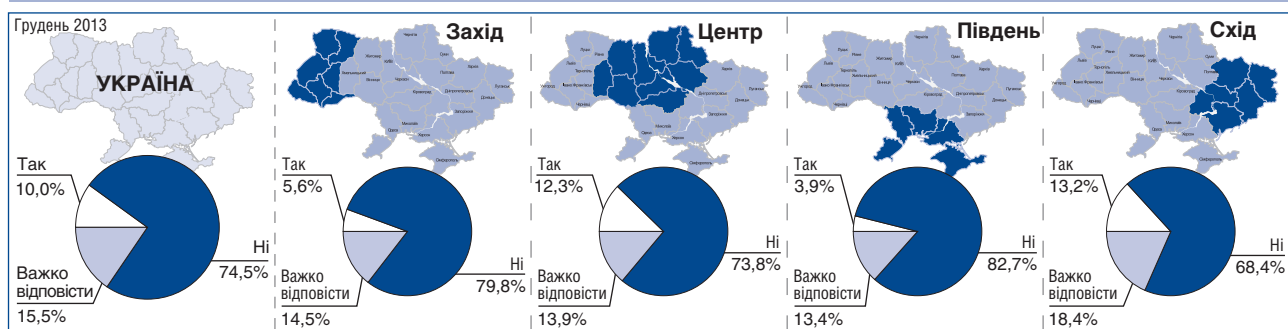
Грудень 2013

Чи підтримує Ви діяльність...?
% опитаних

	Повністю підтримую		Підтримую окремі заходи		Не підтримую		Важко відповісти	
	Грудень 2012	Грудень 2013	Грудень 2012	Грудень 2013	Грудень 2012	Грудень 2013	Грудень 2012	Грудень 2013
Збройних Сил України	17,1	14,6	39,4	31,9	26,2	36,6	17,3	16,9
Служби безпеки України	12,3	11,9	38,9	26,9	30,2	47,2	18,5	14,0
Органів місцевого самоврядування	12,7	11,1	47,2	45,2	29,2	33,8	10,9	9,9
Районних державних адміністрацій	9,0	8,5	45,5	43,6	31,7	36,9	13,8	11,0
Обласних державних адміністрацій	8,4	7,7	44,9	40,4	33,1	39,6	13,6	12,3
Органів внутрішніх справ (міліції)	7,0	6,4	35,1	24,3	49,4	61,0	8,6	8,3
Органів прокуратури	7,1	6,2	34,9	23,7	43,5	58,1	14,5	12,1
Суду в Україні	4,2	4,9	27,6	22,0	57,1	63,0	11,0	10,0

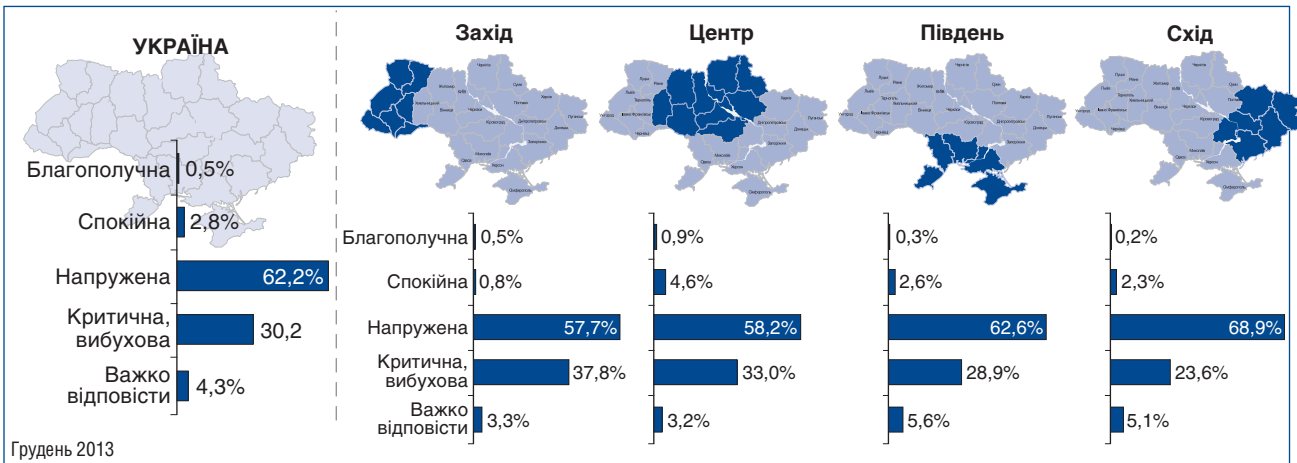
Чи є сьогодні суди в Україні самостійними, а судді – незалежними?
% опитаних

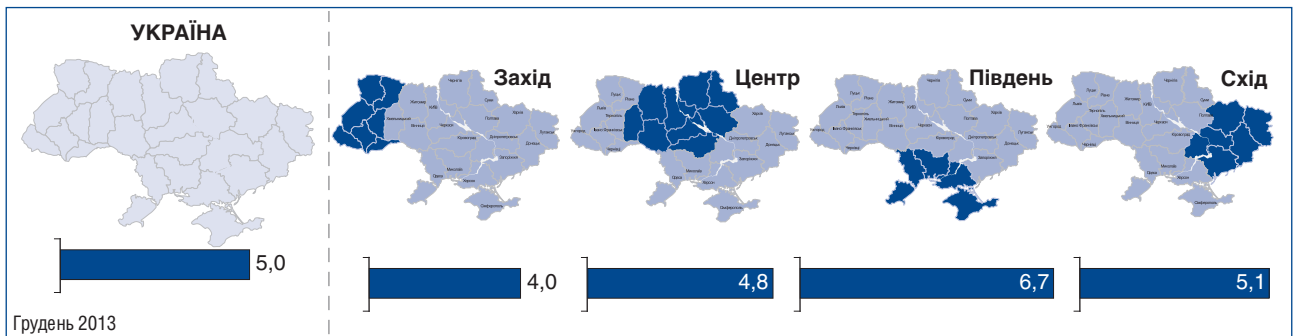
Яким чином протягом останнього року змінилося становище в Україні в таких сферах?
% опитаних

	Змінилося на краще		Змінилося на гірше		Не змінилося		Важко відповісти	
	Грудень 2012	Грудень 2013	Грудень 2012	Грудень 2013	Грудень 2012	Грудень 2013	Грудень 2012	Грудень 2013
Рівень цін і тарифів	2,4	2,0	74,9	73,4	19,8	22,2	2,9	2,5
Рівень стабільності	7,0	5,3	51,5	71,8	36,1	18,8	5,4	4,0
Ситуація в країні в цілому	6,9	6,6	50,1	71,0	37,6	17,2	5,4	5,1
Ставлення громадян до влади	4,7	4,6	51,2	68,4	37,8	22,4	6,3	4,7
Економічне становище країни	9,9	5,6	51,9	66,5	35,1	25,7	3,0	2,2
Упевненість громадян у завтрашньому дні	5,1	5,3	53,7	65,9	33,9	23,1	7,3	5,8
Ставлення влади до громадян	5,0	6,2	45,8	60,7	42,8	28,0	6,5	5,1
Міжнародний імідж України	11,5	12,7	41,0	53,1	35,6	24,3	12,0	9,8
Становище у сфері дотримання прав і свобод громадян	4,6	6,8	39,3	51,7	45,8	33,6	10,3	7,9
Ситуація зі злочинністю	5,3	3,4	44,0	51,1	40,6	36,9	10,1	8,6
Дотримання законності державними службовцями	5,3	6,6	42,5	50,7	41,2	32,8	11,1	9,9
Рівень добробуту родини респондента	8,5	5,6	39,1	50,6	50,4	42,6	2,1	1,1
Охорона здоров'я	5,0	4,3	49,7	50,4	39,9	40,8	5,4	4,5
Оплата праці	5,3	5,0	49,6	49,4	39,4	38,9	5,7	6,7
Рівень демократії	5,9	10,1	37,3	48,7	48,0	34,2	8,8	7,1
Рівень свободи слова	6,1	12,9	35,2	45,3	50,3	35,4	8,3	6,4
Міжнаціональні стосунки	8,7	7,3	30,0	41,9	48,1	39,6	13,2	11,2
Освіта	8,0	4,9	36,4	41,6	46,6	46,7	9,0	6,7
Соціальний захист (соціальні виплати, допомоги, субсидії тощо)	13,1	13,9	39,2	40,1	39,5	39,2	8,2	6,7
Пенсійне забезпечення	12,4	14,2	34,4	32,7	44,5	43,2	8,8	9,9
Становище україномовного населення	3,9	4,2	24,2	27,1	62,0	62,4	9,9	6,2
Становище етнічних і релігійних меншин	5,2	3,6	16,7	22,7	60,7	60,4	17,4	13,4
Становище російськомовного населення	13,4	6,9	16,8	21,3	57,5	63,4	12,2	8,4

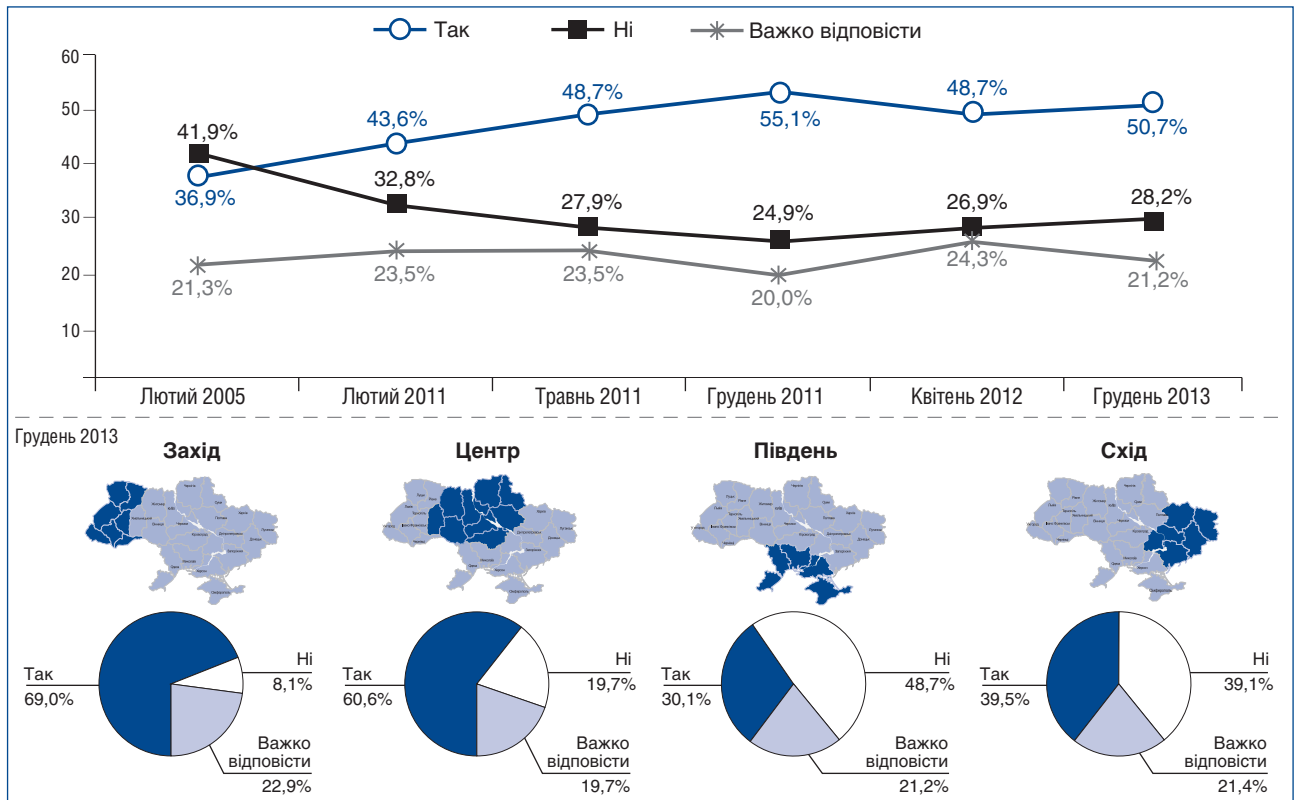
Як би Ви в цілому оцінили політичну ситуацію в Україні?
% опитаних

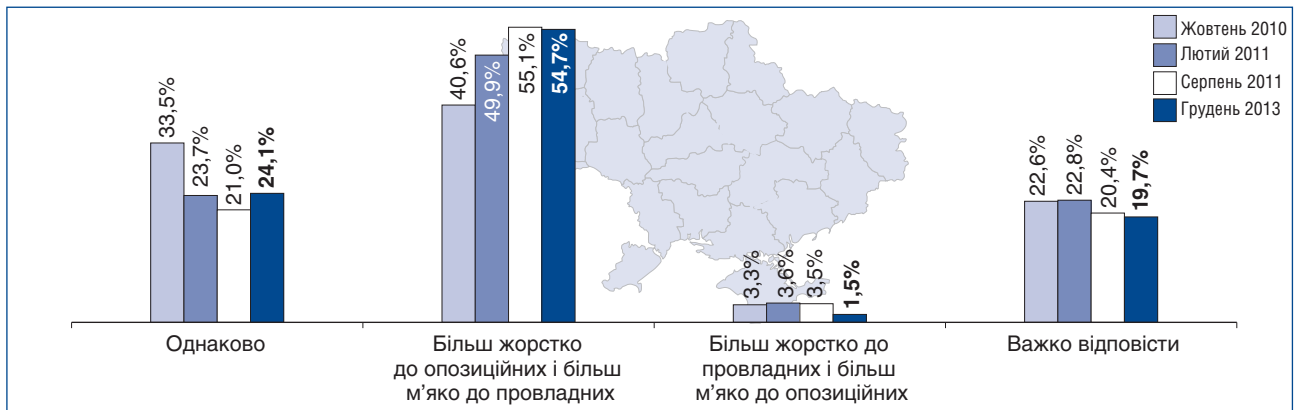
Де на шкалі від "1" до "10" (де "1" означає повністю диктаторський режим, а "10" – повністю демократичний режим) Ви б розташували сучасну Україну?
середній бал

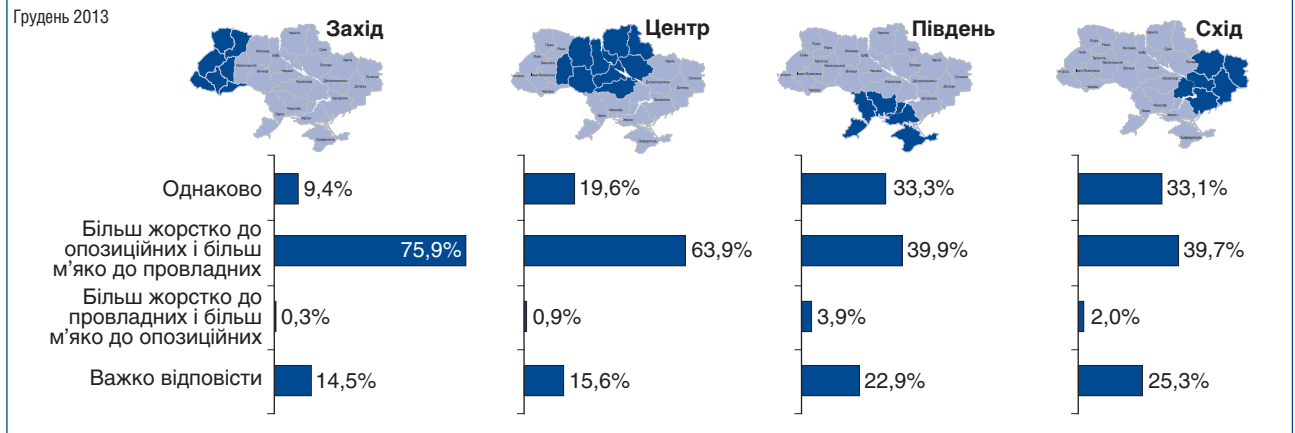
Чи вдасться діюча влада до політичних репресій?
% опитаних

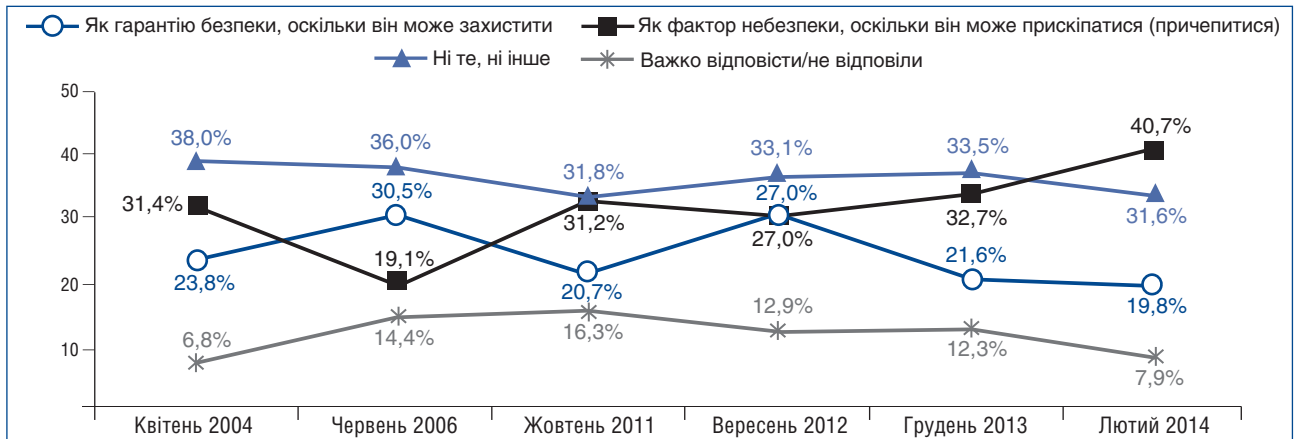
Чи однаково ставляться правоохоронні органи до представників провладних та опозиційних політичних сил?
% опитаних

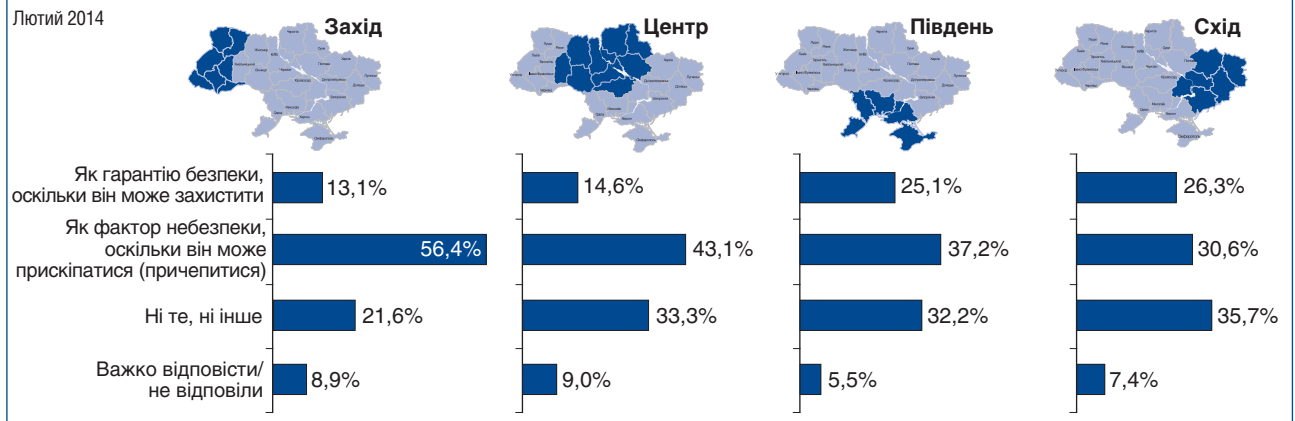
Грудень 2013

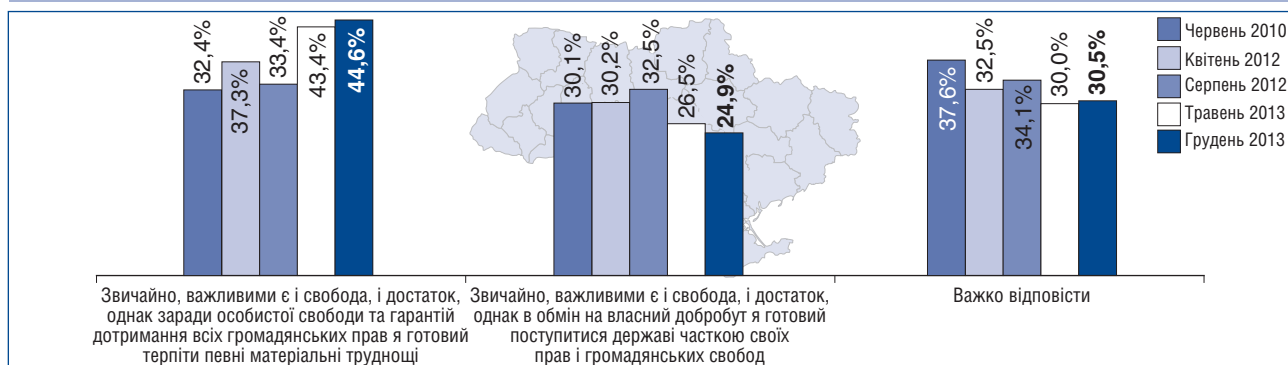
Уявіть собі таку ситуацію: вночі, на порожній вулиці Ви побачили мільйонера. Ви його сприймаєте...?
% опитаних

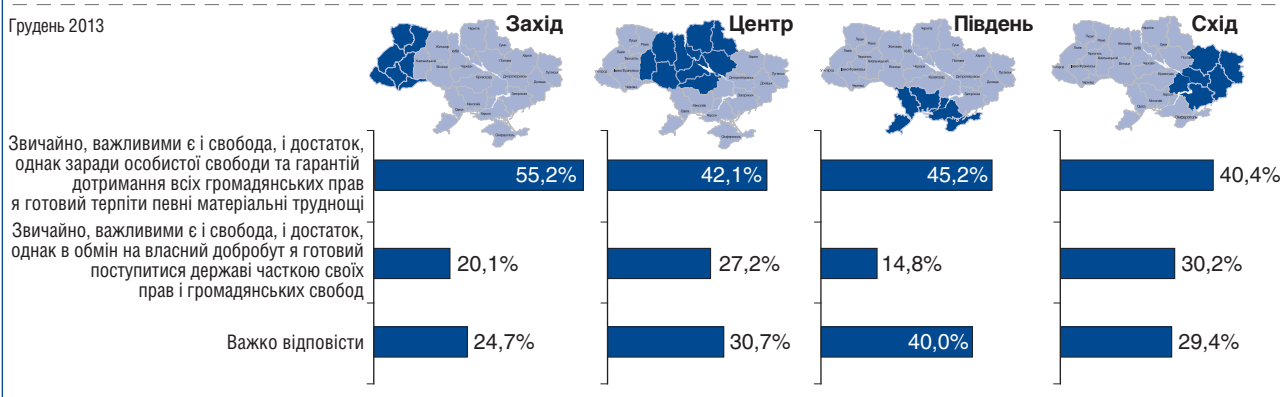
Лютий 2014

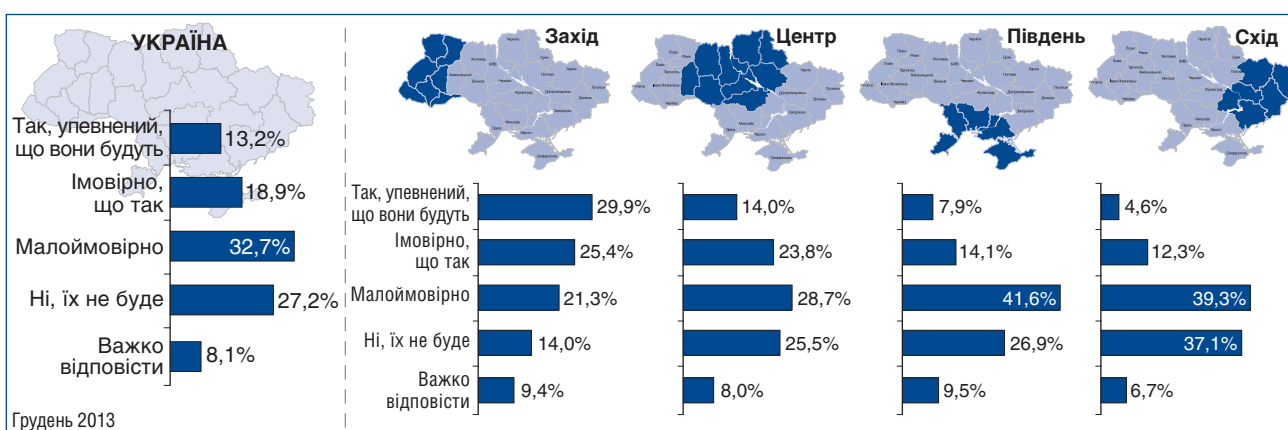
Яке з цих суджень Вам ближче?
% опитаних

Грудень 2013

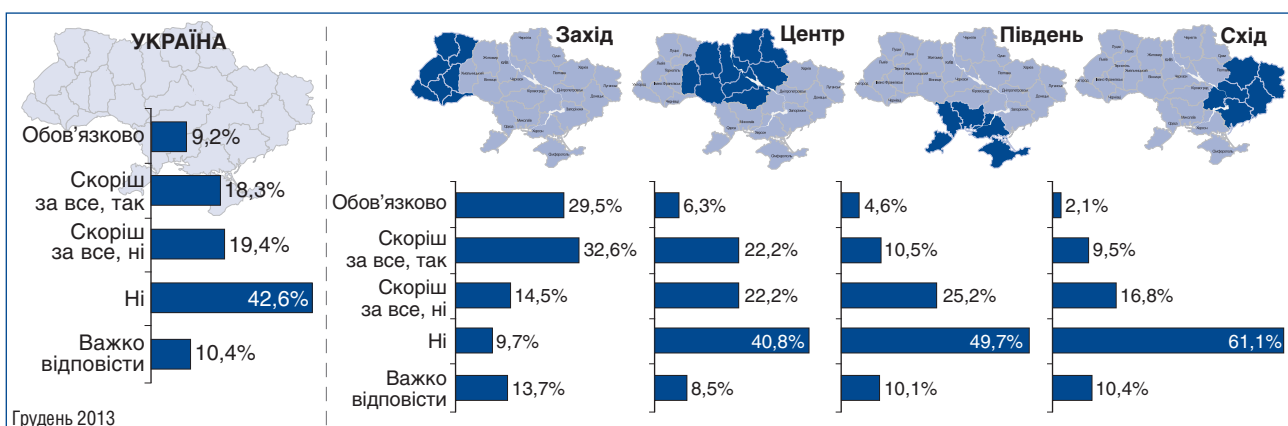

Чи є можливими найближчим часом у Вашому місті (селі) масові виступи протесту?
% опитаних

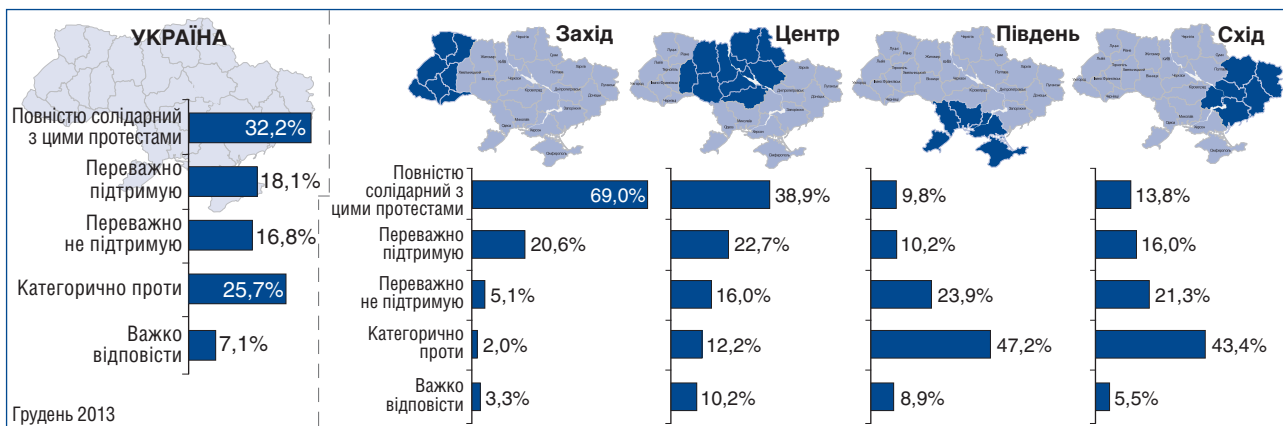
Грудень 2013

Якщо такі мітинги та демонстрації відбудуться, чи візьмете Ви в них участь?
% опитаних

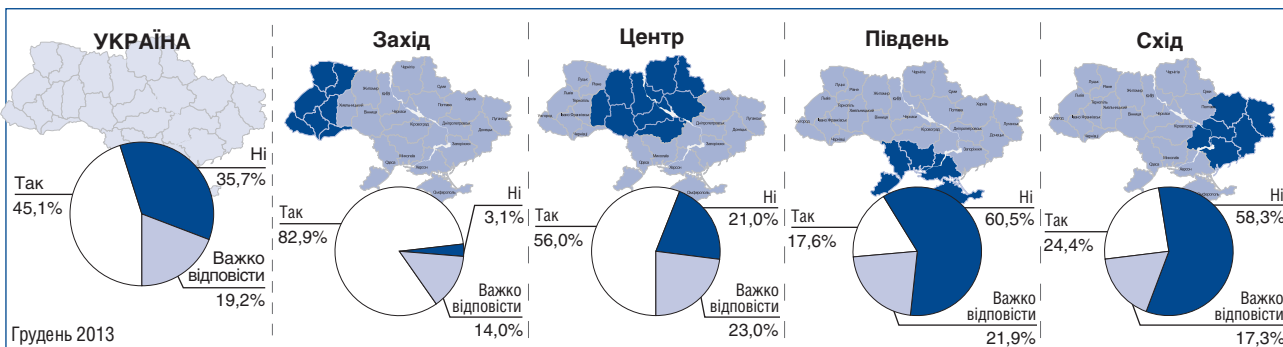

Грудень 2013

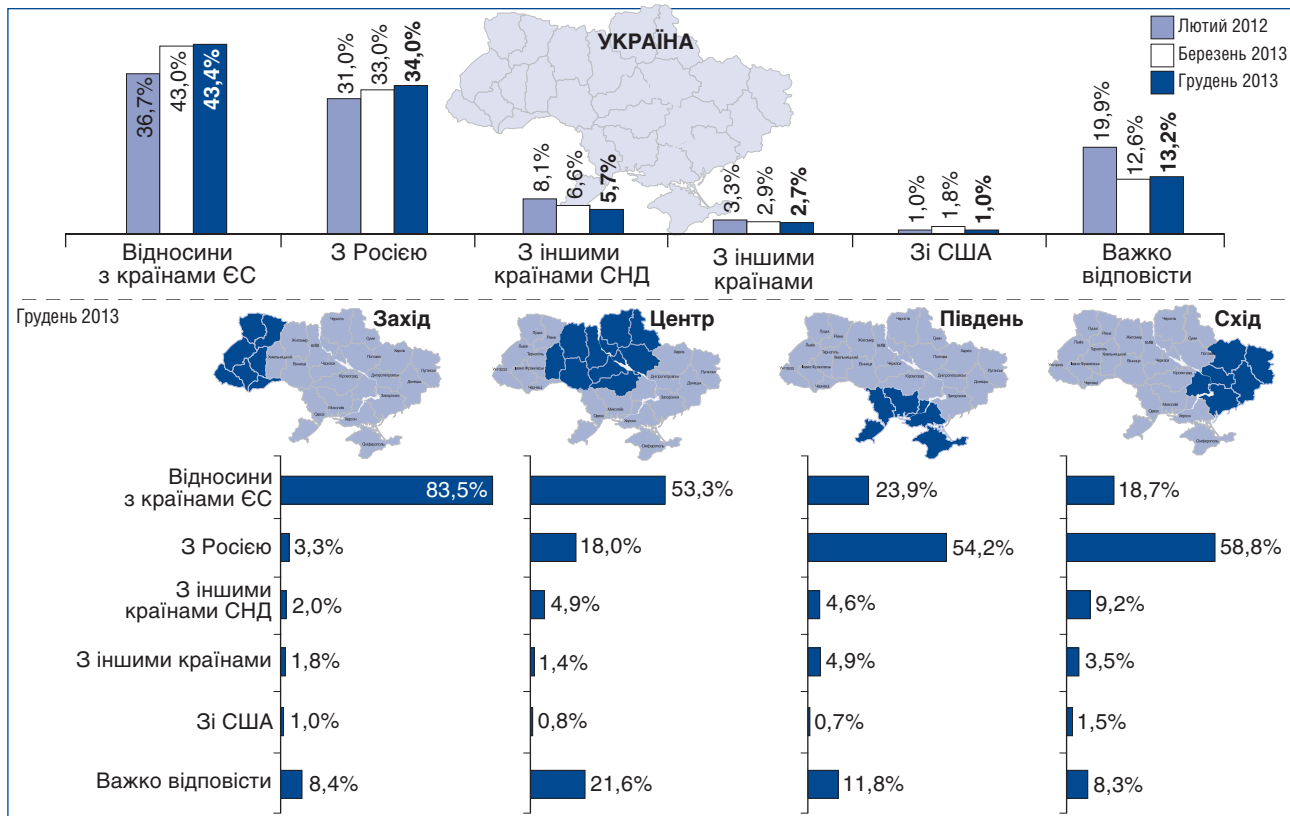
Як Ви ставитеся до Євромайдану – акцій протесту, що відбуваються у Києві на Майдані Незалежності та до аналогічних акцій в інших містах України в листопаді-грудні 2013р.?
% опитаних

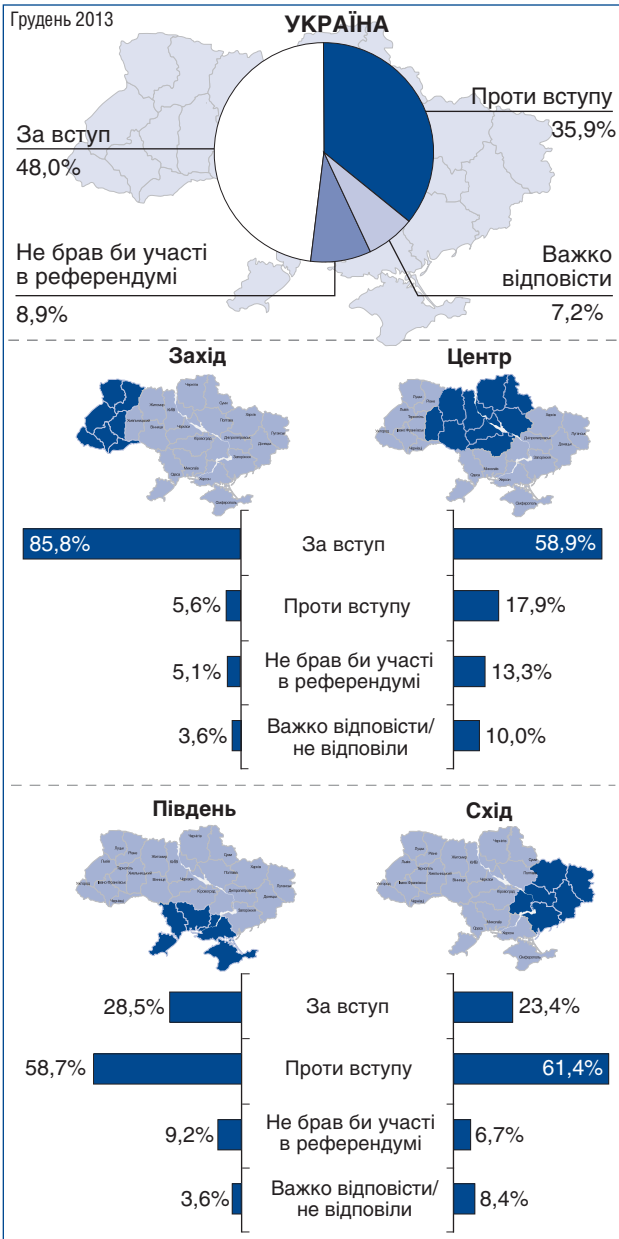
Чи підтримуєте Ви в цілому вимоги протестувальників на "Євромайданах"?
% опитаних

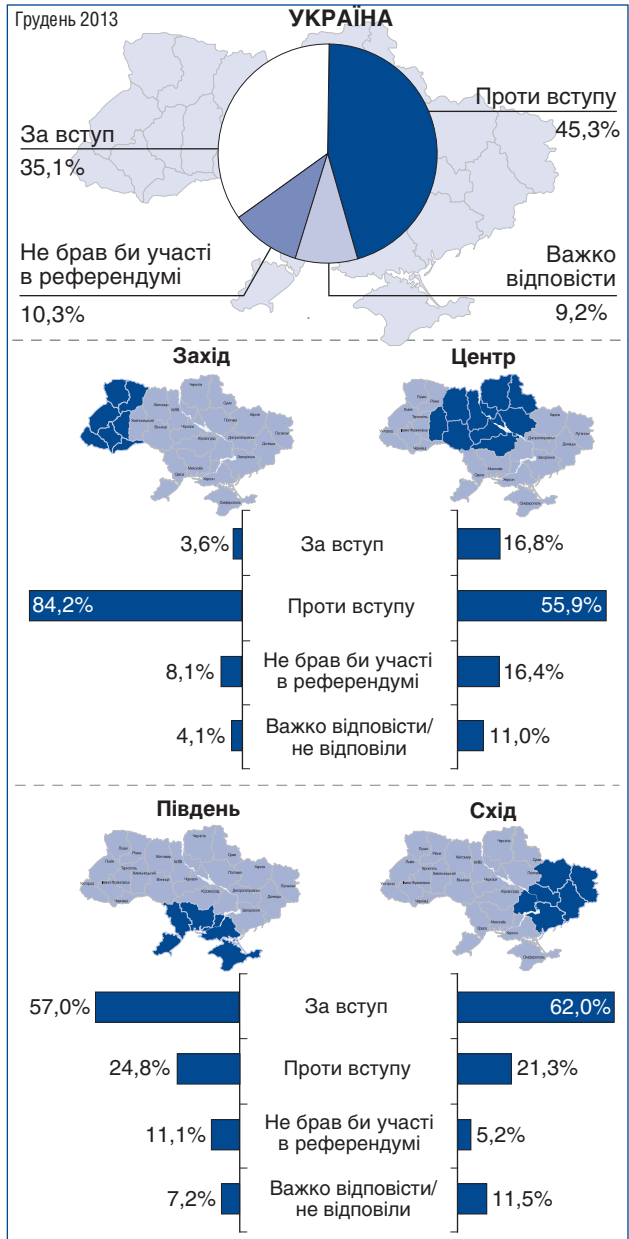
Який напрям зовнішньої політики має бути пріоритетним для України?
% опитаних

Якби в Україні відбувся референдум про вступ до Європейського Союзу, як би Ви проголосували?
% опитаних

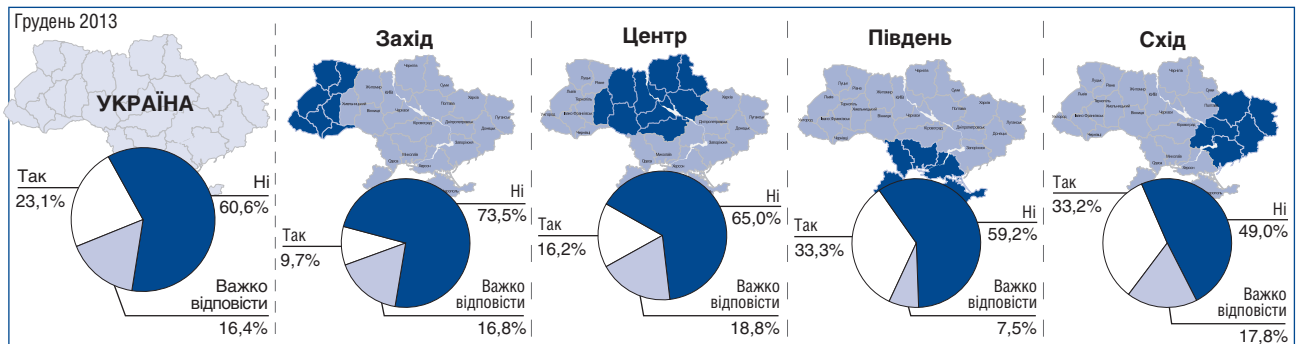

Якби в Україні відбувся референдум про вступ до Митного союзу Росії, Білорусії та Казахстану, як би Ви проголосували?
% опитаних

ПРО ЦІЛІСНІСТЬ КРАЇНИ

Чи існують між західними і східними регіонами України настільки глибокі політичні протиріччя, мовні та культурні відмінності, економічні диспропорції, що в перспективі вони можуть роз'єднатися та/або створити свої власні держави, або ввійти до складу різних інших держав?
% опитаних

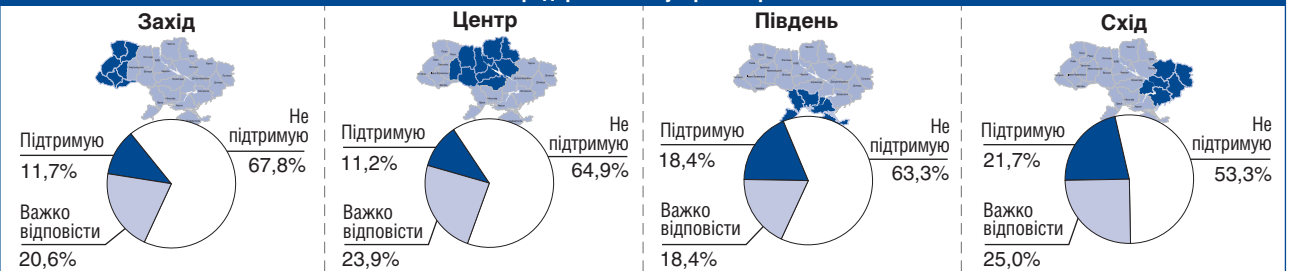
Як Ви ставитеся до ідеї ... ?
% опитаних

Грудень 2013

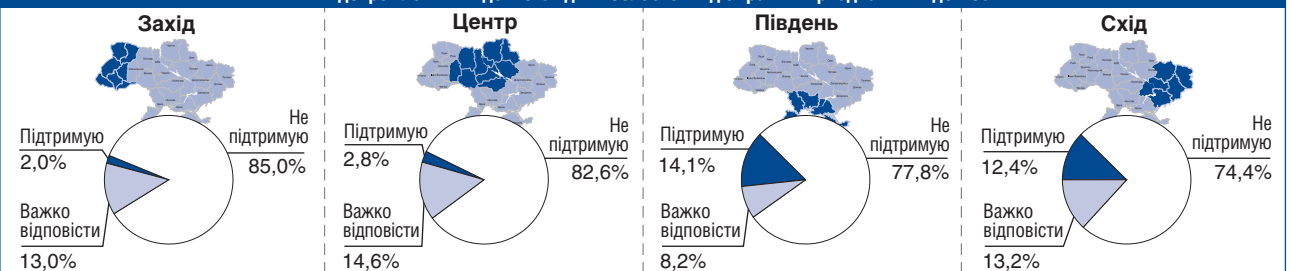
□ Підтримую ■ Не підтримую ▒ Важко відповісти

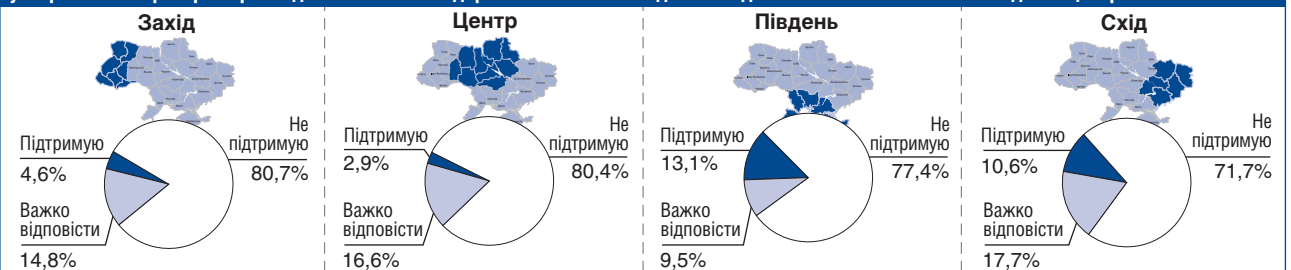
федеративного устрою України?

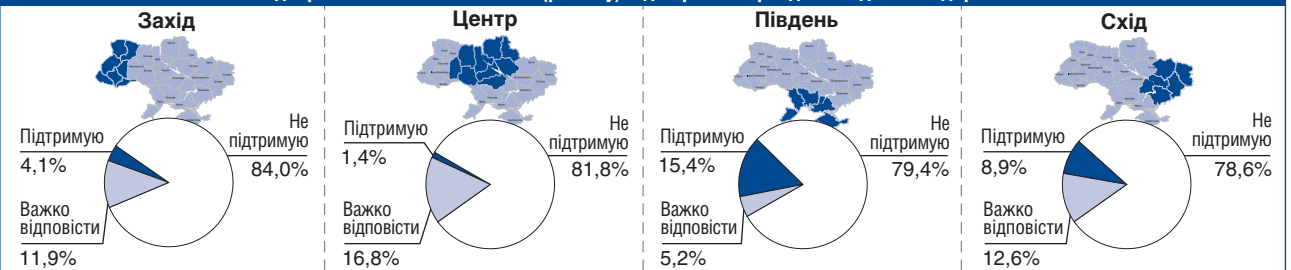
відокремлення південно-східних областей від України і приєднання їх до Росії?

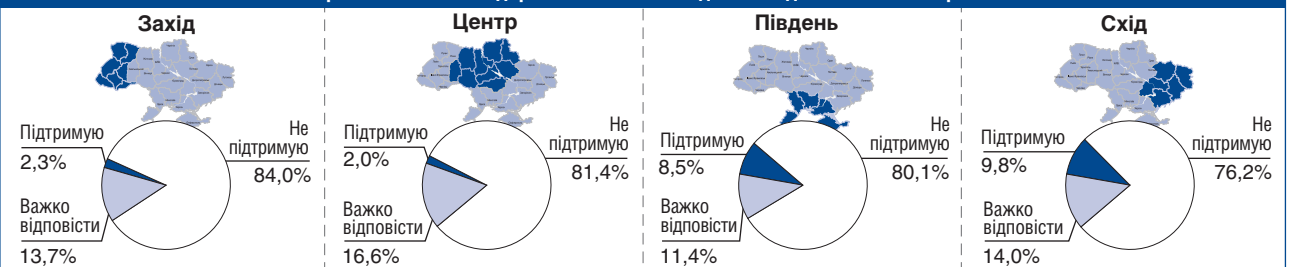
утворення на території України двох незалежних держав – на основі південно-східних областей і на основі західних і центральних областей?

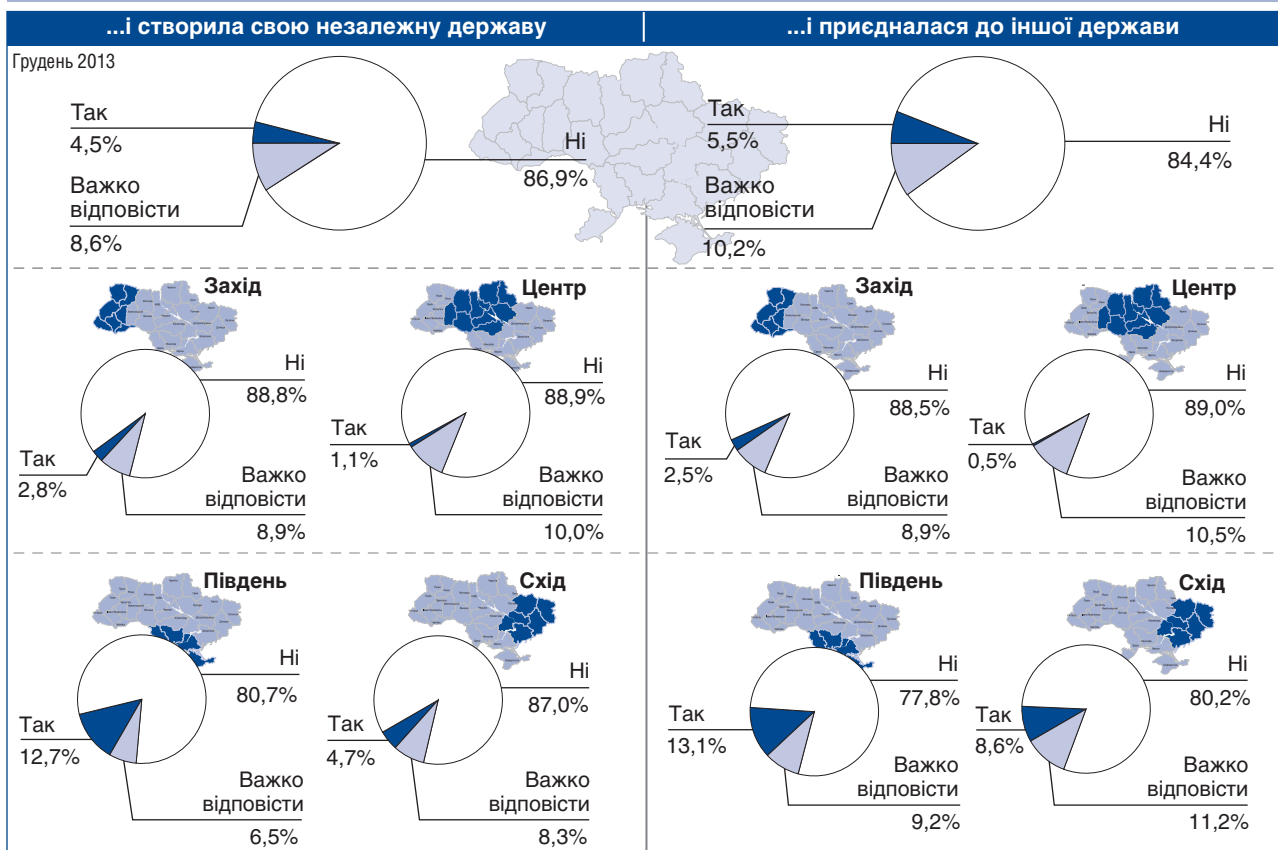
відокремлення Вашої області (регіону) від України і приєднання до іншої держави?

створення незалежної держави на основі південно-східних областей України?

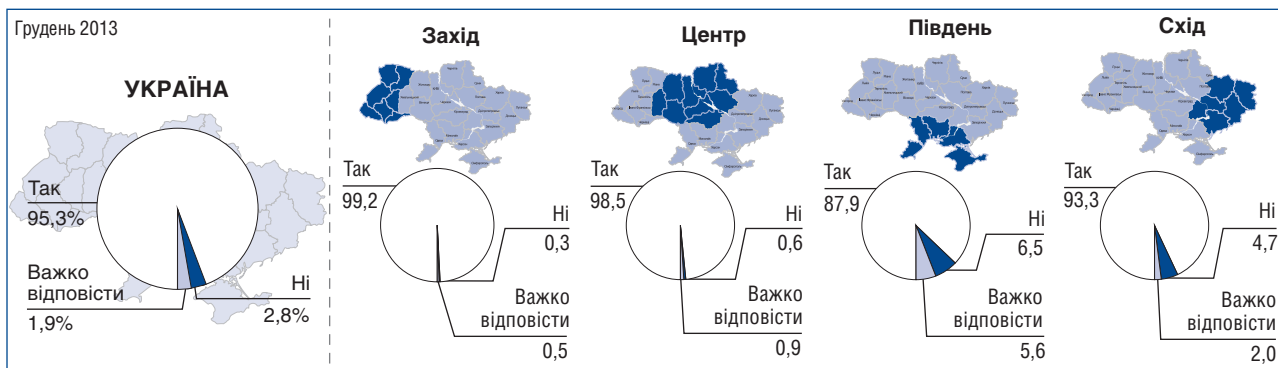

Чи хотіли б Ви, щоб Ваша область вийшла зі складу України...?*
% опитаних

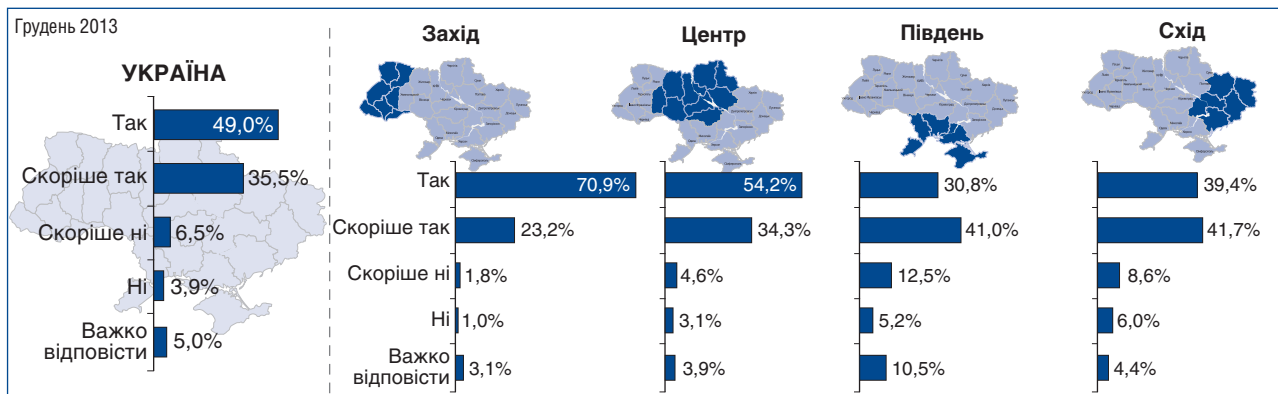

* У Криму респондентам питання ставилося стосовно Криму, в м.Києві – стосовно Києва.

Чи сприймаєте Ви Україну як свою Батьківщину?
% опитаних

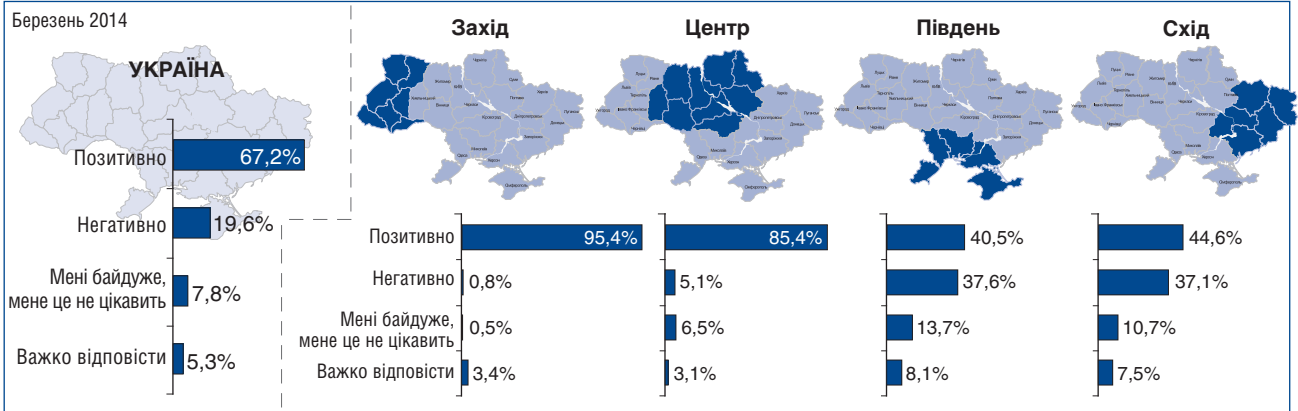

Чи вважаєте Ви себе патріотом України?
% опитаних

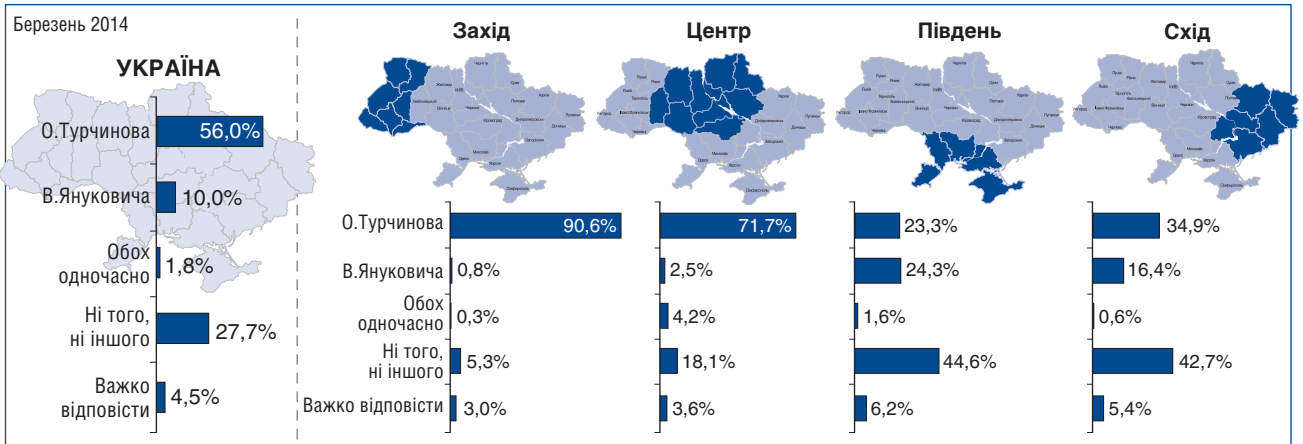

ПРО ПЕРСПЕКТИВИ НОВОЇ ВЛАДИ

Як Ви ставитеся до того, що Верховна Рада України припинила повноваження Президента України В.Януковича?
% опитаних

Верховна Рада України поклала виконання обов'язків Президента України на О.Турчинова до президентських виборів, які відбудуться у травні ц.р. А Ви особисто кого вважаєте чинним Главою держави – О.Турчинова чи В.Януковича?
% опитаних

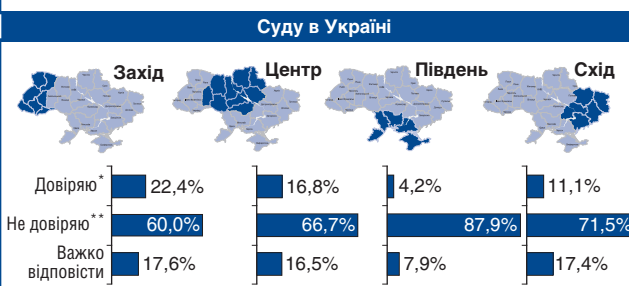
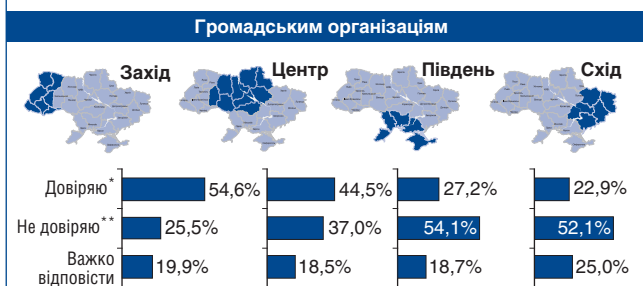
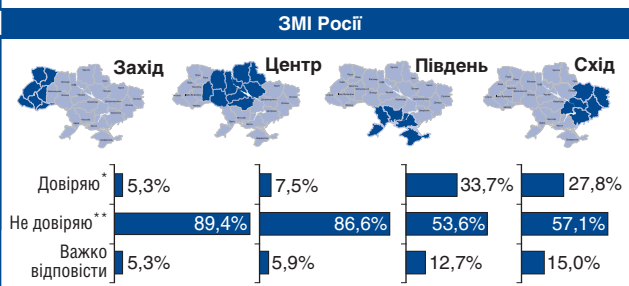
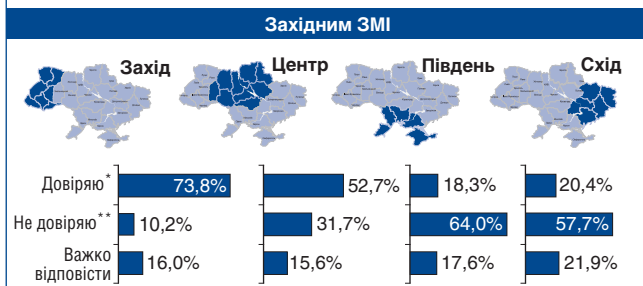
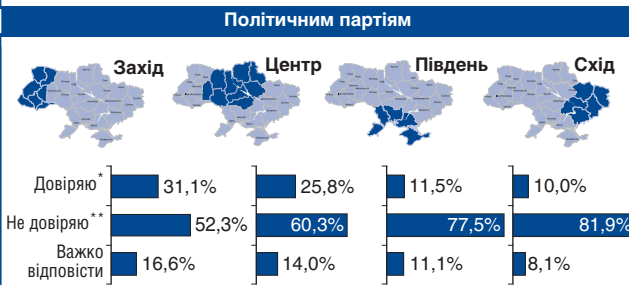
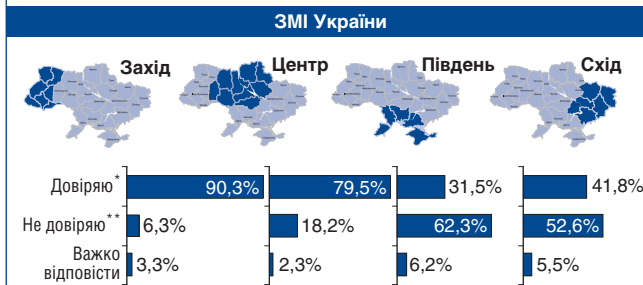
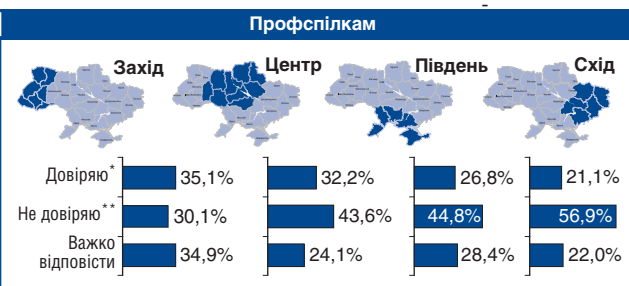
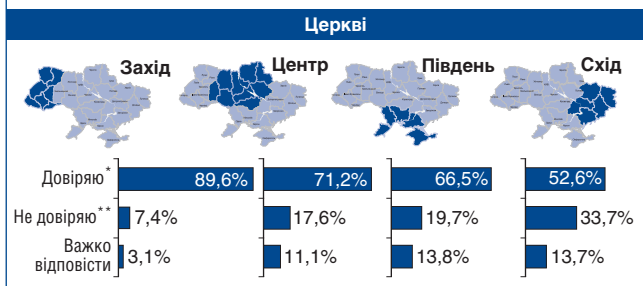
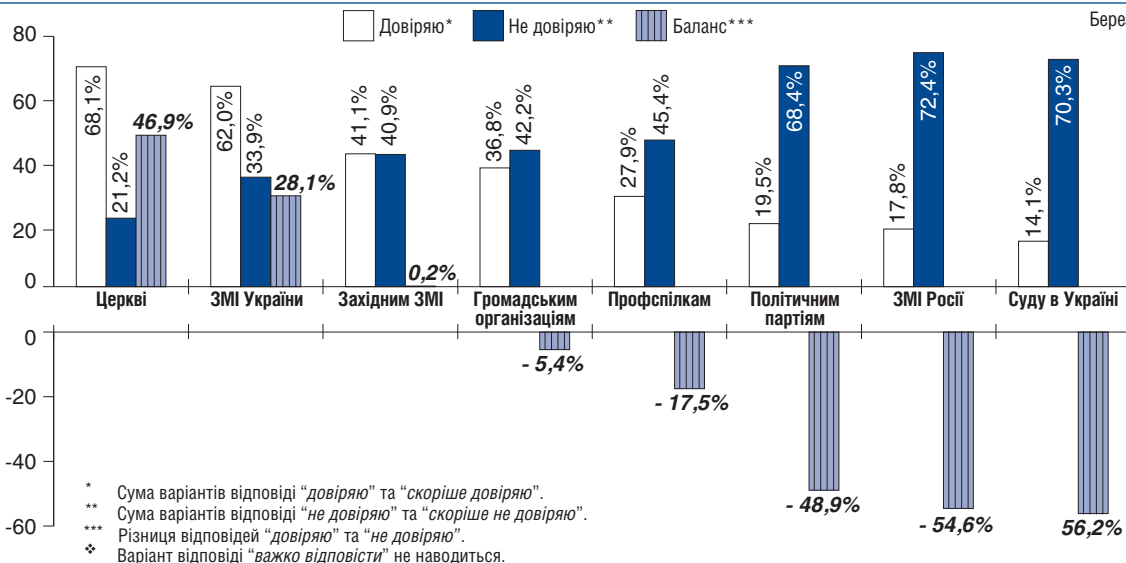

Чи підтримуєте Ви діяльність таких органів влади та державних інститутів?
% опитаних

Чи довіряєте Ви наведеним нижче соціальним і політичним інститутам?♦
% опитаних

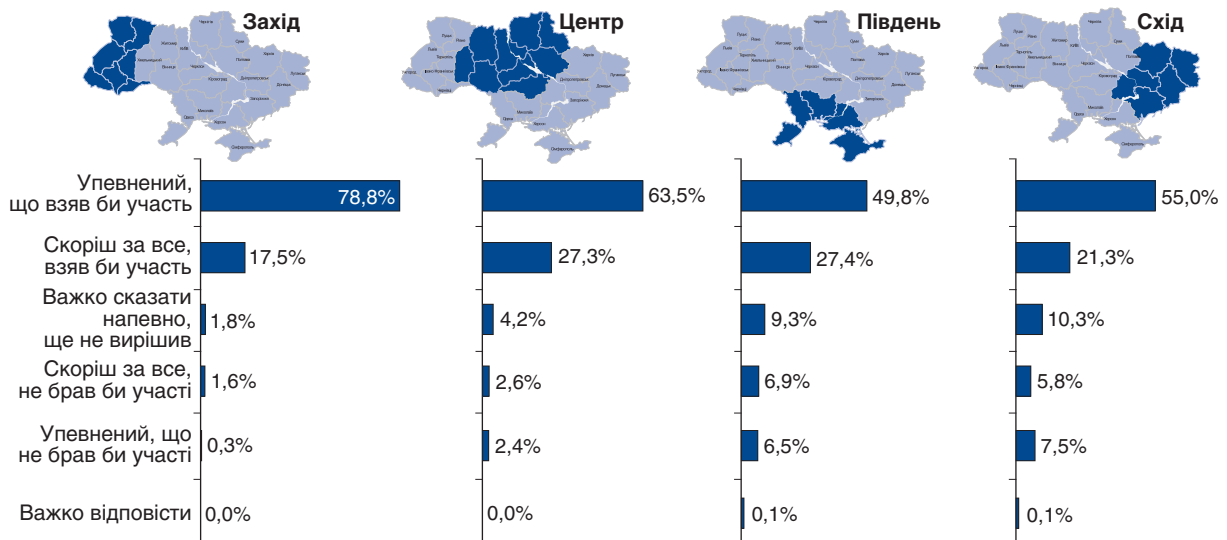
Березень 2014

* Сума варіантів відповіді "довіряю" та "скоріше довіряю".
** Сума варіантів відповіді "не довіряю" та "скоріше не довіряю".

Якщо відбудуться дострокові вибори Президента України, чи взяли б Ви участь у голосуванні на цих виборах?
% опитаних

Березень 2014

Якби список мав такий вигляд, то за кого б Ви проголосували?

	% усіх опитаних	% тих, хто збирається взяти участь у виборах і визначився, за кого голосуватиме	Захід	Центр	Південь	Схід
			% усіх опитаних			
П.Порошенка	28,2	42,3	46,6	31,8	21,6	15,6
Ю.Тимошенко	13,0	19,1	17,9	18,6	7,8	6,0
С.Тігіпка	6,1	8,8	1,0	2,6	7,8	12,2
О.Богомолець	3,7	5,5	5,4	3,1	5,9	2,6
О.Ляшка	3,7	5,5	5,0	6,0	1,9	1,4
М.Добкіна	3,6	5,2	0,0	1,1	5,6	7,6
П.Симоненка	3,2	4,6	0,5	1,9	4,7	5,6
А.Гриценка	3,0	4,3	4,6	4,1	2,2	1,1
О.Тягнибока	1,6	2,3	1,1	2,6	2,2	0,5
Д.Яроша	1,2	1,9	1,6	1,7	1,3	0,6
Р.Кузьміна	0,2	0,3	0,0	0,0	0,3	0,5
В.Рабиновича	0,1	0,2	0,0	0,3	0,0	0,0
За іншого кандидата	3,3	-	1,9	3,2	4,1	3,9
Не підтримаю жодного кандидата	8,4	-	3,0	5,0	12,8	13,6
Не братиму участі у виборах	6,3	-	1,3	3,4	11,6	10,5
Важко відповісти	14,5	-	10,1	14,7	10,3	18,5

Березень 2014